

Universiteit Antwerpen
Faculteit Sociale Wetenschappen
Academiejaar 2018 - 2019

MASTERPROEF

CANNABISGEBRUIK EN IDENTITEITSCONSTRUCTIE BIJ JONGVOLWASSENEN
Kwalitatief onderzoek naar betekenisgeving en identiteitsvorming
van jongvolwassen cannabisgebruikers in Antwerpen

Hans Jonker

Master in de Sociologie

Promotor: Prof. Dr. G. Verschraegen

Medebeoordelaar: R. Tholen

Masterproef voorgelegd met het oog op het behalen van de graad van Master in de Sociologie

Abstract

Lots of studies have been conducted concerning problematic cannabis use, but seem to neglect how individual users construct meaning and make sense of their cannabis use. Cannabis is being more commonly used among young people yet remains illegal in Belgium. As cannabis use is becoming more *normalised*, it is important to look more deeply into who cannabis users are and in which ways their cannabis use fits in their concept of self. An inductive, qualitative approach based on fifteen in-depth interviews with young people in their early twenties in Antwerp, shows in what ways their use of cannabis fits in their concept of self and how users construct meaning.

This study illustrates that individual cannabis users construct meaning through a process of social interactions with other users. For occasional users (monthly or weekly) using cannabis is a way of intensifying social occasions with friends. For frequent users (several times a week or daily) cannabis means a moment of me-time and is more a routine in everyday life. Frequent users employ repertoires of self-evaluation, making their use of cannabis normal and non-problematic. Social interactions play a key role in how users give meaning to their use. Occasional users distance themselves from their cannabis use, as it only gets an agreeable meaning during occasions with friends. Frequent users employ repertoires of control and discipline to set a moral boundary to symbolically distance themselves from problematic drug users.

Key words: Cannabis use; symbolic interactionism; identity construction; repertoires of self-evaluation; youth & adolescence; qualitative methods; Antwerp

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	4
2	CANNABISGEBRUIK EN IDENTITEITSCONSTRUCTIE	5
2.1	CONCEPTUALISERING VAN CANNABISGEBRUIK	5
2.2	NORMALISERING VAN CANNABISGEBRUIK	7
2.3	BETEKENISGEVING AAN CANNABISGEBRUIK	10
3	DATA EN METHODEN	13
3.1	EXPLORATIEVE OBSERVATIES	13
3.2	DIEPTE-INTERVIEWS	16
4	RESULTATEN	23
4.1	INITIATIE IN CANNABISGEBRUIK: SOCIALISATIE IN GEDEELTE BETEKENISSEN	23
4.2	OCCASIONEEL GEBRUIK: CANNABIS ALS GARANTIE OP SOCIALE GROEPSBINDING	26
4.3	FREQUENT GEBRUIK: CANNABIS ALS <i>CHILL PILL</i>	31
5	DISCUSSIE	44
6	CONCLUSIE	53
7	DANKWOORD	54
8	APPENDIX	55
8.1	INFORMED CONSENT	55
8.2	VRAGENLIJST	56
9	BIBLIOGRAFIE	I

1 Inleiding

Cannabis is de meest gebruikte illegale drug in Europa (EMCDDA, 2018c). In België heeft naar schatting 28,4 procent van personen tussen de 15 en 34 jaar ooit cannabis gebruikt, een percentage dat vergeleken met 2001 met 9,5 procent is gestegen (Gisle & Demarest, 2013). Cannabisgebruik heeft haar subculturele oorsprong grotendeels verloren en is volgens Decorte (2007) een gewoon deel geworden van een algemene jongerencultuur. Zo stelden Parker, Aldridge, en Measham (1998) twintig jaar geleden al dat cannabis *genormaliseerd* is: cannabis is simpelweg aanwezig in het leven van voornamelijk jonge mensen. Cannabisgebruikers zijn geen deviante *outsiders* (Becker, 1963) meer, maar leiden een vrij normaal leven en volgen een studie of hebben een baan (Korf, Kleemans, Decorte, & Boekhout van Solinge, 2006). Toch weten we nog te weinig wie jonge cannabisgebruikers zijn, wat het betekent voor hen om cannabis te gebruiken, en welke plaats de drug in hun leven en identiteit inneemt (Hammersley, Jenkins, & Reid, 2001; Pedersen, 2009).

Bestaand onderzoek focust zich hoofdzakelijk op problematisch cannabisgebruik in een verslavende context van afhankelijkheid en gezondheidsrisico's. Slechts weinig kwalitatieve onderzoeken zijn ondernomen die de symbolische betekenis van cannabisgebruik tot vraag stellen (Holm, Sandberg, Kolind, & Hesse, 2014) en onderzoeken op welke manieren cannabisgebruik bijdraagt tot een sociale identiteit van een individu (Dahl & Heggen, 2014; Highet, 2003; Jarvinen & Ravn, 2011; Pedersen, 2009). Twintig jaar na de normaliseringstheorie van Parker et al. (1998) is het maatschappelijk actueel te onderzoeken hoe jonge mensen omgaan met cannabis gebruiken, in een context waarin cannabis gewoon aanwezig is (Korf et al., 2006) maar wel illegaal blijft.

Aan de hand van vijftien diepte-interviews met jonge twintigers in Antwerpen wil dit onderzoek bijdragen aan het bestaande onderzoek rond betekenisgeving aan cannabisgebruik en de relatie met identiteitsconstructie. Geïnspireerd door het perspectief van het symbolisch interactionisme bekijkt dit onderzoek hoe individuele gebruikers hun cannabisgebruik betekenis geven. Wat betekent cannabis gebruiken voor jongvolwassenen? Welke betekenissen schrijven zij toe aan hun cannabisgebruik en hoe komen deze tot stand? Op welke manier past cannabisgebruik in het identiteitsconcept van jongvolwassenen?

Allereerst volgt een literatuuroverzicht waarin een meer uitgebreide sociologische duiding van cannabisgebruik centraal staat. Na een overzicht van gehanteerde methoden volgen de resultaten van dit onderzoek. Implicaties van deze studie worden tot slot bediscussieerd.

2 Cannabidgebruik en identiteitsconstructie

2.1 Conceptualisering van cannabidgebruik

Vierjaarlijks voeren Van Damme et al. (2018) een uitgebreid onderzoek naar substantiegebruik bij studenten hoger onderwijs in Vlaanderen. Vier op de tien (42,8%) studenten hoger onderwijs heeft ooit cannabis of marihuana gebruikt, waarvan een kwart (23,8%) de afgelopen twaalf maanden (Van Damme et al., 2018). Uit schattingen van de meest recente Belgische Gezondheidsenquête (2013) blijkt dat 28,4 procent van personen tussen de 15 en 34 jaar ooit cannabis heeft gebruikt. Analoog met andere Europese landen blijkt ook in België cannabidgebruik vooral prevalent bij jonge mensen (EMCDDA, 2018a).

Cannabidgebruik wordt meestal onderzocht binnen het bredere onderwerp substantiegebruik. Deze onderzoeken hebben voornamelijk een farmaceutisch karakter (Korf et al., 2006), waarin druggebruikers centraal staan die meestal verslaafd zijn aan deze substanties. Sociale dynamieken en betekenisgevingen verschillen echter naargelang de drug. Dit onderzoek stelt het gebruiken van specifiek cannabis¹ centraal. Een cannabidgebruiker wordt hier begrepen als een persoon die met een zekere frequentie² cannabis gebruikt. Daarbij gaat dit onderzoek in eerste instantie over cannabidgebruikers, niet over cannabisverslaafden³. Aandacht voor cannabisverslaving blijft behouden, maar het vertrekpunt is het *gebruiken* van cannabis met een zekere regelmaat.

¹ Hoewel een recente groei merkbaar is in medische wetenschappelijke literatuur over de geneeskundige werking van cannabis (onder andere het actieve bestanddeel *cannabidiol* (CBD)), vormt dit geen onderwerp voor dit onderzoek. Een cannabidgebruiker is in dit onderzoek iemand die de drug om recreatieve doeleinden gebruikt. In deze thesis worden andere manieren van cannabis consumeren in eerste instantie buiten beschouwing gelaten. Het gaat in dit onderzoek voornamelijk over het roken van cannabis, gezien het veelvoorkomende en sociale karakter ervan.

² Begrepen als met een zekere regelmaat: maandelijks, wekelijks of dagelijks. Sporadisch gebruik is uitgesloten.

³ Voor een volledig overzicht aan risico- en beschermende factoren in relatie tot (problematisch) cannabidgebruik, zie: Möhle, van der Pol, van Goor, en Goossens (2018, p. 7). Zie: Paoli et al. (2018, pp. 14-16) voor een volledig overzicht van gezondheidseffecten door gevolgen van overmatig cannabidgebruik.

Cannabisgebruik meteen verengen tot cannabisverslaving verhult volgens Belhassen, Santos, en Uriely (2007) een zekere morele houding die bepaalde onderzoekers hebben ten opzichte van cannabis en gebruikers ervan. Dit vertaalt zich in een deel van de literatuur waarin men het gebruiken van cannabis ziet als zorgwekkend en deviant risicogedrag. In dit deviantie-paradigma wordt cannabis gebruiken vaak geassocieerd *probleemgedrag* en *criminaliteit*. Dit doet echter het concept *cannabisgebruiker* geweld aan, dat aan grondige vernieuwing toe is (Hammersley et al., 2001).

Het begrip *cannabisgebruiker* is een ambigu concept, stellen Hammersley et al. (2001). In België en Vlaanderen weten we in feite niet precies wie cannabis gebruikt (De Kock et al., 2016). Prevalentiecijfers worden geschat in vrij algemene bevestigingen⁴, waarin respondenten via zelfrapportering informatie geven over hun cannabisgebruik. Om respondenten te vinden die cannabis gebruiken, doen sommige onderzoekers uitsluitend beroep op hun ervaringen in de context van verslavingszorg en behandelingscentra, aldus Decorte, De Grauwe, en Tytgat (2013). Dit is volgens de onderzoekers problematisch, omdat de verslavingscontext nauwelijks de realiteit van typische cannabisgebruikers beschrijft.

Het deviantie-paradigma faalt volgens Hammersley et al. (2001) om cannabisgebruik vandaag nog te verklaren. Het volstaat niet meer om te stellen dat cannabisgebruikers tot een deviante subgroep behoren (Decorte, 2007; Hathaway, 2004; Parker, Williams, & Aldridge, 2002). Analogieën zoals *Street Corner Society* (Whyte, 1955) en *Outsiders* (Becker, 1963) volstaan niet meer om cannabisgebruik te vatten (Hammersley et al., 2001). Vandaag lijkt cannabisgebruik te wijdverspreid en haar gebruikers te divers om van een typische subgroep te spreken die zich afzet tegen overheersende normen van de samenleving (Mostaghim & Hathaway, 2013; Sandberg, 2013). Dit leidt tot het begrip *normalisering*, wat hieronder verder wordt uiteengezet.

⁴ Een voorbeeld is de Belgische Gezondheidsenquête (Gisle & Demarest, 2013), waar gezondheidsgedrag en leefstijl worden bevraagd.

2.2 Normalisering van cannabisgebruik

In Europa en de Verenigde Staten is er een evolutie merkbaar van *subcultureel* cannabisgebruik naar *algemeen* cannabisgebruik: cannabisgebruikers zijn vandaag verspreid over sociale klassen, ingebed in een algemene (voornamelijk jongeren-) cultuur, stelt Decorte (2007). Het gebruiken van cannabis kan gezien worden als symbolische consumptie (Highet, 2003; Sandberg, 2012), waarmee bepaalde waarden kunnen worden uitgedrukt. Het gebruiken van cannabis symboliseerde lange tijd verzet tegen dominante maatschappelijke normen (Sandberg, 2013). Dit gaat terug naar de jaren '60, toen in Europa cannabis voornamelijk geassocieerd werd met *new age*-overtuigingen en een sleutelrol speelde in jongerenprotesten van de jaren '60 en '70 (Holm et al., 2014; Pedersen, 2009). Vandaag is cannabis voornamelijk ontdaan van haar subculturele oorsprong, maar om daarom te stellen dat cannabis vandaag *gewoon aanwezig is* (Korf et al., 2006) in het leven van jonge mensen is te simplistisch geformuleerd.

De term *normalisering* werd bekend door onderzoek van de Britse socioloog Parker (1998; 2002), waarmee hij niet enkel doelt op het feit dat cannabis gebruiken vandaag een wijdverspreid fenomeen is geworden⁵. Cannabis gebruiken is *normaal* of *gewoon* aan het worden in het leven van jonge mensen (Decorte, Muys, & Slock, 2003; Hathaway, Mostaghim, Erickson, Kolar, & Osborne, 2018; Pearson, Liese, & Dvorak, 2017; Wilson, Bryant, Holt, & Treloar, 2010). Volgens Sandberg (2013) is normalisering echter een omstreden concept. Zo wordt de toegenomen prevalentie van cannabis en andere drugs bij jonge mensen makkelijk overschat (Shiner & Newburn, 1997). Daarbij heerst er volgens de onderzoekers in wetenschappelijke discussies rond normalisering een verwarring tussen normaliteit en frequentie van cannabisgebruik:

At the heart of the normalisation thesis ... is a confusion between normalcy and frequency. There has been a tendency for self-reported behaviour to be taken at face value and for insufficient emphasis to be placed on the normative context of that behaviour. Normative behaviour is not necessarily the most frequently occurring pattern but is that which conforms to popular expectation. ... From this perspective, what young people think is at least as important as what they do (1997, p. 519).

⁵ Volgens Parker et al. (2002) heeft de toegenomen prevalentie van cannabis en in mindere mate andere drugs bij jonge mensen te maken met volgende factoren: een toegenomen toegang en beschikbaarheid tot cannabis, toegenomen cijfers over drugs proberen tijdens de adolescentieperiode en een verandering in culturele accommodatie.

Het gebruiken van cannabis is niet zo maatschappelijk aanvaard als de normaliseringstheorie doet uitschijnen. Cannabisgebruikers kunnen nog steeds een stigma ervaren (Hathaway, Comeau, & Erickson, 2011; Mostaghim & Hathaway, 2013; Sandberg, 2012). Zij kunnen hun gebruik verbergen of verzwijgen in familiale context (Kosterman et al., 2016). Daarbij is het voor jonge gebruikers meestal extra belangrijk dat hun gebruik verborgen blijft van bepaalde autoriteiten zoals ouders, leerkrachten en ordehandhaving (Hathaway, 2004; Highet, 2003). Cannabis is en blijft nog steeds onderhevig aan morele en normatieve regulering (zie verder), en lijkt in dit opzicht niet zomaar normatief normaal te zijn geworden. Het concept normalisering heeft cannabisgebruik begrijpen tot een complexe gelegenheid gemaakt.

Hoewel het proces wat normalisering omschrijft de landsgrenzen overstijgt, blijven er grote verschillen tussen landen (EMCDDA, 2018c). Daarbij is en blijft cannabis in België en veel Europese landen⁶ illegaal. In België is een gevangenisstraf theoretisch mogelijk voor cannabisbezit, maar in de praktijk⁷ krijgt de lokale politie de instructie om een klein misdrijf van cannabisbezit de laagste vervolgprioriteit te geven (EMCDDA, 2018b). Dat normalisering volgens Parker et al. (2002) samengaat met een toegenomen maatschappelijke aanvaarding, strookt daarbij nauwelijks met het gangbare denken over cannabisgebruikers in België (Decorte et al., 2003). Vaak associëren we cannabisgebruikers met verslaafden en criminelen⁸, wat zich vertaalt in repressief beleid (Decorte et al., 2013).

⁶ Zie het rapport van de EMCDDA (2018b) voor een volledig overzicht. Belangrijk is ook om op te merken dat er tussen de noties *legaal* en *illegaal* veel nuances kunnen liggen in de vorm van gedoogbeleid.

⁷ Bij minderjarigen die betrappt worden op drugs zal de politie een proces-verbaal opmaken en de ouders verwittigen (VAD, 2018). De ouders zijn namelijk burgerrechtelijk aansprakelijk. Bij meerderjarigen zijn er meerdere mogelijkheden. Er zal een vereenvoudigd proces-verbaal worden uitgeschreven als er sprake is van bezit van kleine hoeveelheden cannabis voor persoonlijk gebruik. Dat wil zeggen dat het gaat om één geteelde plant of een hoeveelheid van maximaal drie gram. Als er sprake is van verzwarende omstandigheden, als de openbare orde wordt verstoord, er sprake is van dealen of rijden onder invloed zal er wel een proces-verbaal worden opgesteld. Een geldboete en een gevangenisstraf zijn bijgevolg mogelijk.

⁸ De associatie met cannabisgebruikers en criminaliteit wordt in België volgens Decorte et al. (2013) snel gemaakt. De persoon die aan cannabis wil geraken moet zich (direct of via anderen) in een criminele omgeving bewegen. Dat maakt echter niet elke gebruiker zelf een crimineel, stellen de onderzoekers: “De typische [cannabis]gebruiker is echter verre van een crimineel. Als gebruikers wél overmatig cannabis consumeren (misbruik of afhankelijkheid), dan liggen daar meestal andere persoonlijke, psychologische, familiale of sociale problemen aan ten grondslag” (2013, p. 8).

Hoewel onderzoekers in de lijn van Parker et al. (1998) relatief hoge prevalentiecijfers rapporteren, blijft het onduidelijk *waarom* jongeren meer cannabis gebruiken dan vroeger. Een reden van verhoogd druggebruik is volgens Parker et al. (1998) te verklaren met behulp van het *postmodernisme* en aanverwante termen. Met concepten als *risicosamenleving* (Beck, 1992) en *late moderniteit* (Giddens, 1991) argumenteren Parker et al. (1998) dat jongeren zich meer onzeker voelen dan vroeger, omdat ze opgroeien in een samenleving die snelle sociale veranderingen doormaakt. Recreatief druggebruik, of *sensible recreational drug taking* zou dan gebruikt worden als *zelf-medicinale pauzeknop* om tijdelijk te ontkomen aan spanningen van moderne tijden, waarin men persoonlijk verantwoordelijk is voor het eigen succes maar ook voor de eigen mislukkingen (Sandberg, 2013).

Het is echter onduidelijk of jongeren zich vandaag meer onzeker voelen dan vroeger, stelt Sandberg (2013). Het is ook empirisch onduidelijk in welke mate dat een verklaring is voor het feit dat jongeren (meer) drugs gebruiken. Specifiek voor cannabisgebruik komt er nog een complicatie bij: de wetenschappelijke discussie rond normalisering wordt steevast gevoerd met de koepelterm *illegale drugs*⁹, wat een zeer uiteenlopend spectrum van substanties omvat. Daarentegen schetst het wel een context waarin jongeren vandaag opgroeien aldus Blevins et al. (2018):

Emerging adults are transitioning into adulthood during this period of shifting views as cannabis becomes more accepted for both medical and recreational purposes. Emerging adulthood is a period of time when individuals more firmly establish their identity, as they gain in dependence and transition into different roles (2018, p. 139).

Hoewel jongeren volgens de normaliseringsthese meer cannabis gebruiken dan vroeger, blijft cannabis gebruiken iets wat onderhevig is aan normatieve regulering (zie verder). Cannabis gebruiken kan niet zomaar gebeuren, maar dit moet door gebruikers zelf *gemanaged* worden. Cannabisgebruik is daarom bijzonder contextafhankelijk, en gebeurt voornamelijk in een vertrouwde omgeving (Hammersley et al., 2001), en onder personen die het gebruik goedkeuren (Buckner, 2013). In deze context vindt betekenisgeving aan cannabisgebruik plaats; dit wordt in wat volgt verder uiteengezet.

⁹ Concreet gaat in het in het onderzoek van Parker et al. (2002) over: cannabis, amfetamines, paddo's, bepaalde oplosmiddelen, pijnstillers, Poppers, xtc, lsd, cocaïne en heroïne.

2.3 Betekenisgeving aan cannabisgebruik

Het gebruiken van cannabis is een sociaal gebeuren wat bij *kan* dragen aan de identiteit van een individu. Cannabis gebruiken is slechts één van de vele manieren om de eigen identiteit op een symbolische manier vorm te geven, net zoals andere substanties, waaronder alcohol, xtc (Hunt, Moloney, & Evans, 2011), maar ook muziekvoorkeur, kleding en andere praktijken gebonden aan levensstijl (Duff, 2003; Korf et al., 2006). In deze optiek is cannabis gebruiken een vorm van symbolische consumptie in het afbakenen van een levensstijl, status en identiteit (Holm et al., 2014; Sandberg, 2012).

Het gebruiken van cannabis kan voor jongeren een belangrijke bron van recreatie en status zijn (Bell, Pavis, Cunningham-Burley, & Amos, 1998; Fletcher, Bonell, Sorhaindo, & Rhodes, 2009). Dit kadert bij jongeren in de adolescentieperiode, een tijd met een bepaalde vrijheid en exploratie (Arnett, 2000; Kelly & Vuolo, 2018), waarin experimenteren (Berten, Cardoen, Brondeel, & Vettenburg, 2012), conformiteit met de *peer group* (Duan, Chou, Andreeva, & Pentz, 2008) en zoeken naar sensatie (UNODC, 2018) een belangrijke rol kunnen spelen.

Betekenenissen toegeschreven aan cannabisgebruik kunnen verschillen naargelang gebruikers individueel of sociaal gebruiken. Op individueel niveau heeft het gebruik voornamelijk een recreatieve functie: naast plezier, genot, zelfinzicht of spirituele ervaringen via het beleven van een soort *entheogene roes*, zoeken gebruikers vooral ontspanning op (Decorte et al., 2003). In verschillende stadia van bewustzijnsverandering treedt men even buiten het gangbare en het eentonige, in het bijzonder wanneer men in groep gebruikt:

In sociaal opzicht geeft cannabisgebruik mogelijkheden tot communicatie in een bijzondere context. In een toestand van 'high'- of 'stoned'-zijn treedt men uit het sociale keurslijf en geniet men een bepaalde vrijheid van handelen. De cannabisroes heeft trouwens over het algemeen een sociaal karakter. De soloroes komt weliswaar voor, maar wordt meestal na afloop met anderen gedeeld en geëvalueerd om waarde te krijgen (Decorte et al., 2003, p. 236).

Het delen en het samen evalueren van de cannabisroes wijst op een sociale constructie rond het *high*-zijn. In een van de eerste sociologische studies omtrent cannabisgebruik illustreert Becker (1953) dat men het *high*-zijn moet aanleren. Niet enkel leert de persoon hoe hij of zij op de juiste manier moet gebruiken, de persoon leert dat hij of zij de sensaties van de drug moet herdefiniëren als iets wat aangenaam is, aldus Becker (1953): “Enjoyment is introduced by the favorable definition of the experience that one acquires from others” (1953, p. 241). Op die manier eigent de gebruiker zich enkele relevante betekenissen van cannabisgebruik toe, waarna de persoon zijn of haar zogenaamde *cannabiscarrière* (Becker, 1963) kan verderzetten.

Gezien het sociale karakter van cannabisgebruik kan het voor personen een prominente rol spelen in hun sociale identiteitsvorming (Blevins et al., 2018; Dahl & Heggen, 2014; Hammersley et al., 2001). Sociologisch gezien is een *identiteit* grotendeels een sociale constructie die, zeker op jongere leeftijd, min of meer kneedbaar is (Hardin, 2001). Volgens Jenkins (2014) komt een identiteit tot stand via een voortdurende wisselwerking van zowel gelijkenissen als verschillen met anderen. Cannabisgebruikers definiëren zich in deze redenering als sociale groep positief, in contrast met niet-gebruikers die ze negatief definiëren (Hammersley et al., 2001). Het sociale identificatieproces heeft volgens Jenkins (2014) zowel te maken met externe als interne aspecten van zelfidentificatie. Hoe anderen – met hun eigen referentiekader over cannabis – met de persoon interageren speelt een belangrijke rol.

Betekeningen die cannabisgebruikers zich toe-eigenen zijn beter te begrijpen als men dit kadert in een *cannabiscultuur* (Holm et al., 2014; Sandberg, 2013). Dit is een min of meer stabiele set aan symbolen en rituelen¹⁰ rond cannabisgebruik. Zo kan de weergave van de cannabisplant een symbool zijn dat opduikt op kleren, posters, in media of op het internet. Het symbool duidt volgens onderzoekers op het natuurlijke en het onschuldige van cannabis gebruiken. Cannabisgebruikers leren deze betekenissen kennen, waarna deze een sleutelrol beginnen spelen in het onderhouden van sociale controlemechanismen die het gebruik binnen het aanvaardbare en het normale houden (Askew, 2016).

¹⁰ Een *cannabiscultuur* bevat volgens Zimmerman en Wieder (1977) vier rituelen die steeds terugkomen: (1) van zij die cannabis bijhebben wordt verwacht dat ze delen, (2) de joint wordt doorgegeven aan eenieder die aanwezig is, (3) samen cannabis roken impliceert verdere sociale interactie, en (4) ieder mag zo veel of zo weinig beschikbare cannabis gebruiken en mag zo *stoned* worden als hij of zij dat wenst.

Deze sociale controlemechanismen stellen cannabisgebruikers in staat om voor zichzelf op een *verantwoordelijke of aanvaardbare* manier cannabis te blijven gebruiken (Dahl & Heggen, 2014): met mate, in een gepaste context en met respect voor niet-gebruikers (Lau et al., 2015). Cannabis is een illegale drug waarvan het gebruik gerechtvaardigd moet worden (Sandberg, 2012). De nadruk die cannabisgebruikers leggen op *zelfcontrole* is volgens Hathaway (2004); (2011) een morele regulatie om met stigma rond cannabisgebruik om te gaan.

Gebruikers hanteren verschillende *repertoires*¹¹, hiermee kunnen zij het stigma rond cannabis voor zichzelf ombuigen (Sandberg, 2012). Een van de manieren is het repertoire van risicominalisatie, waarin cannabis wordt *geneutraliseerd*. Zo wijzen Peretti-Watel (2003) op drie repertoires die gebruikers hanteren om hun cannabisgebruik te rechtvaardigen. Met *scapegoating* construeren gebruikers een symbolische grens tussen een stereotypisch *zij* (deviante risicogebruikers) en *wij* (veilige gebruikers). Hierbij maken cannabisgebruikers bijvoorbeeld vergelijkingen met harddruggebruikers. In het repertoire *zelfvertrouwen* vertrouwt de gebruiker op zijn of haar eigen vermogen om het risico van cannabisgebruik onder controle te hebben. Hierbij doen gebruikers aan risicominalisatie door zichzelf te onderscheiden van *anonieme anderen* (Sandberg, 2012). Met *vergelijkingen tussen risico's* tot slot minimaliseren gebruikers het risico van cannabis door het te vergelijken met een ander welgekend risico. Cannabisgebruik wordt in dit repertoire vaak vergeleken met alcoholgebruik (Lau et al., 2015).

Dit complex samenspel van enerzijds het veelvoorkomende karakter en anderzijds de noodzaak tot constante rechtvaardiging maakt cannabisgebruik volgens Dahl en Heggen (2014) een veelzijdige maar ook dubbelzinnige bron voor identiteitswerk. Deze studie onderzoekt met behulp van het symbolisch interactionisme hoe individuele gebruikers zelf betekenis aan cannabis toe-eigenen en vormgeven: zij nemen *de rol van de ander op* (Blumer, 1986). Bovenstaande overwegingen leiden tot de onderzoeksvragen van dit onderzoek. Hoe doen cannabisgebruikers aan betekenisgeving in de hierboven geschetste context? Welke betekenissen schrijven gebruikers aan cannabis toe? Op welke manieren past cannabisgebruik in het zelfconcept van jongvolwassenen?

¹¹ Een repertoire is volgens Swidler (1986, p. 277) een soort culturele *tool kit*, waarmee mensen actief verschillende delen van culturele betekenissen kunnen aanwenden in diverse omstandigheden. Met gewoontes, vaardigheden en stijlen kunnen zij verschillende *lines of action* construeren.

3 Data en methoden

Om betekenisgeving aan cannabis en relatie tot het zelf te onderzoeken, werd gebruik gemaakt kwalitatieve methoden. Exploratieve observaties en diepte-interviews werden verricht in twee stadia. De observaties en de eerste vier interviews waren verkennend van aard en vormden het eerste stadium. Hierbij werd op een exploratieve manier onderzocht wat er empirisch mogelijk was en stond meer inleving verkrijgen met het thema cannabis gebruiken centraal. Het oorspronkelijke idee was om te werken rond jongeren met een migratieachtergrond, maar dit werd verlaten. Gaandeweg werd het tijdens de exploratie duidelijk dat de focus van het onderzoek ging liggen bij de ervaringen van jonge cannabisgebruikers zelf. Dit vormde het tweede stadium; het selectie criterium werd aangepast naar studenten die frequent en recent cannabis gebruikten. Zo werden vijftien jonge twintigers geïnterviewd over hun cannabisgebruik. In wat volgt worden de exploratieve observaties en de diepte-interviews verder toegelicht.

3.1 Exploratieve observaties

In het eerste stadium stond exploratie met behulp van observaties centraal. Oorspronkelijk was het idee te werken rond cannabisgebruik en identiteitsvorming bij jongeren met een migratieachtergrond, aangezien dit een leemte in sociaalwetenschappelijke literatuur leek te zijn en een innovatieve insteek leek voor een sociologische studie. Het was echter nog onduidelijk in welke mate dit mogelijk zou zijn. In de zoektocht naar groepen waar jongeren cannabis gebruikten¹² werd besloten om niet participatief deel te nemen aan het gebruiken van de drug. Het was de bedoeling om in een legale¹³ context voldoende afstand te houden als observator tijdens het sociale gebeuren.

¹² Gezien de onderzoeksinteresse uitging naar gebruikers en niet verslaafden, werden verslavingsklinieken niet geschikt gevonden voor verdere observaties. Het idee was om gebruikers min of meer in een dagelijkse omgeving te kunnen observeren.

¹³ In dat opzicht vielen ook zogenaamde *Cannabis Social Clubs* af, dat zijn non-profit privéorganisaties waarin een groepje van 15 tot 45 leden collectief cannabis kweken en distribueren (Decorte, 2015). Antwerpen had sinds 2006 *Trekt Uw Plant*, maar had sinds haar oprichting enkele strafrechtelijke gevolgen ondergaan, aangezien het illegaal is. Om deze reden waren deze geen geschikte organisatie voor verdere observaties. Daarbij stonden in dit onderzoek de gebruikers centraal, niet de telers van cannabis.

Om jongeren met een migratieachtergrond te bereiken werd besloten om via enkele jeugdwerkersorganisaties met hen in contact te komen in de rol van straathoekwerker of jeugdwerker. Begin 2018 werd contact gelegd met *Samen op Straat*¹⁴, een geprofessionaliseerd project onder *Samenlevingsopbouw Antwerpen Stad*. In het kader van wat we omschreven en benoemd hebben als een *stage*, mocht ik in het bijzijn met een vertrouwenspersoon van de organisatie twee maanden observaties verrichten als stagiair. In dat opzicht was het veld open, aangezien Samen op Straat mij in vertrouwen nam en mij uitnodigde op activiteiten waar de organisatie die twee maanden mee betrokken was. Mijn vertrouwenspersoon was vanaf het begin volledig op de hoogte van het onderzoeksdoel, maar stelde dat we dit niet aan de jongeren zouden communiceren, gezien dat een definitieve vertrouwensbreuk zou kunnen opleveren. Tijdens de stage stonden ontmoetingen en kennismakingen met de jongeren centraal.

¹⁴ Samen op Straat levert wat ze *opbouwwerk* noemt in wat ze omschrijft als *maatschappelijk kwetsbare wijken* Borgerhout, Antwerpen Noord en het Kiel. De organisatie bestaat uit acht mannelijke medewerkers die zichzelf zien als *opbouwwerkers*. De doelgroep van de organisatie vormt maatschappelijk kwetsbare jongeren die sociale problemen veroorzaken in de wijk. De samenstelling en diversiteit van de doelgroep is in theorie afhankelijk van de wijk en van de jongeren die sociale problemen veroorzaken. In Borgerhout, Antwerpen Noord en het Kiel gaat het volgens opbouwwerkers in de praktijk voornamelijk over jonge mannen van 15 jaar tot 25 jaar met een hoofdzakelijk Marokkaanse migratieachtergrond. Daarbij ging het haast uitsluitend om mannen, wat jeugdhuizen en sociale ruimtes op pleintjes en straten waar Samen op Straat werk levert uitgesproken mannenwerelden maakt. Een opbouwwerker benoemt zijn rol daarom ook als *buurtvader*, aangezien hij in de filosofie van de organisatie een soort rolmodel is uit de doelgroep die sociale problemen in de wijk is ontgroeid. De missie van Samen op Straat is op een uiterst informele manier deze maatschappelijk kwetsbare jongeren versterken, hen bewuster leren omgaan met zichzelf en de armoede helpen te doorbreken. Dit brengen zij in de praktijk via allerlei projecten en wekelijks instuifmomenten met de jongeren in jeugdhuizen in de wijk. Samen op Straat onderscheidt zich van het jeugdwerk door hun focus op sociale problemen, voornamelijk overlastproblemen en vandalisme, softdrugs gebruiken in de openbare ruimte, en lichte vormen van delinquent gedrag. Opbouwwerkers kunnen daarbij bemiddelen of jongeren bijstaan in gesprekken met autoriteiten, zoals ouders, imams en politieagenten. In jeugdhuizen voorziet Samen op Straat voornamelijk zinvolle vrijetijdsbesteding, steeds in samenwerking met jongerenorganisaties *JES Antwerpen*, *Kras*, *Formaat* en *Platform Allochtone Jeugdwerking*.

Steeds in het bijzijn van mijn vertrouwenspersoon werden exploratieve observaties verricht van februari 2018 tot april 2018 in Borgerhout en Antwerpen Noord. Dat omvatte enkele zogenaamde *instuifmomenten* in het jeugdhuis¹⁵ van *Kras Noord* in de Everaertstraat, vier keer een wekelijkse zaalvoetbalbijeenkomst in *Park Spoor Noord* op vrijdagmiddag, en enkele evenementen van andere jeugdwerkersorganisaties waarmee Samen op Straat samenwerkte in Antwerpen Noord en Borgerhout. In deze wisselende contexten ben ik als stagiair van Samen op Straat met enkele jongeren met een migratieachtergrond in contact gekomen; samengeteld was dit ongeveer twintig uur aan exploratieve observaties.

Het gebruiken van cannabis was een focus tijdens het observeren¹⁶, maar al snel bleek dat dit niet de hoofdfocus kon zijn. Cannabisgebruik was iets wat namelijk zelden expliciet ter sprake kwam en zichtbaar was. Het observeren verschaftte weinig bruikbare inzichten in de relatie tussen cannabisgebruik en sociale ruimte, alsook slechts beperkte bevindingen hoe jeugdwerkers¹⁷ omgingen met jongeren die cannabis gebruikten. Dit laatste bleek daarbij minder relevant, aangezien het duidelijk werd dat het de beleving van jongeren zelf was waar de focus van het onderzoek naartoe ging.

¹⁵ Het jeugdhuis in Antwerpen Noord is wat stadslabo en jongerenorganisatie *JES* omschrijft als een *JACO* (Jeugdwerk, Arbeid, Competenties en Onderwijs). “Een *JACO* is vooral een thuisbasis waar jongeren zich kunnen amuseren, experimenteren, leeftijdsgenoten ontmoeten en tegelijk hun kwaliteiten kunnen ontdekken. Vanuit zo’n informele vertrouwenscontext creëren we rijke leeromgevingen waarbinnen jongeren ervaringen kunnen opdoen en hun competenties verder ontwikkelen” (“Jeugdwerking *JACO*,” 2019).

¹⁶ Het is belangrijk te reflecteren over de eigen rol die ik als student-onderzoeker tijdens het observeren innam. Mijn rol en aanwezigheid was steeds duidelijk gekaderd in het bijzijn van mijn vertrouwenspersoon, die reeds een sterke vertrouwensband met de jongeren had opgebouwd. Bij eerste ontmoetingen en contact werd ik steevast voorgesteld als een stagiair van Samen op Straat. Om spanning en ongemak te vermijden stelde ik mij eerder verlegen op; dit was een strategie om mijn aanwezigheid niet op te dringen tijdens het observeren. Zo nam ik uiterst minimaal deel aan groepsgesprekken en kwam ik niet tussen in discussies of hevige gesprekken. Door mijn verlegen houding liet ik mij bepaalde gebruiken en fenomenen expliciet uitleggen door opbouwwerkers. Mijn duidelijk afgebakende rol als stagiair had ook als voordeel dat jongeren wisten wat een stagiair was; het feit dat ik een masterstudent sociologie aan de universiteit was, kwam voor hen eerder bevreemdend en abstract over. Dit wekte minimale argwaan op. In dat opzicht nam Samen op Straat een bepaald risico om mij op te nemen als stagiair. Naar mijn aanvoelen zijn er geen momenten geweest die enige vorm van beschadiging inhielden voor de organisatie, haar leden noch mijzelf.

¹⁷ Aanvankelijk werden twee interviews afgenomen met jeugdwerkers die met jongeren die cannabis gebruikten in aanraking kwamen in professionele context. Het eerste interview werd uitgevoerd met de hoofdcoördinator van Samen op Straat, het tweede interview met een jongerenwerker van *JES* Antwerpen die mij was aangeraden tijdens het observeren. Beide interviews bleken niet voldoende relevant voor de vraagstelling van het onderzoek en werden niet opgenomen in verdere analyse.

Het observeren heeft geleid tot een zeer beperkt *in depth understanding* (Bryman, 2012) van het onderzochte fenomeen. Deze exploratieve observaties hebben het onderzoeksdoel scherp gesteld. De beleving en betekenisgeving van jongeren die cannabis gebruikten kwam nu centraal te staan in het onderzoek. De volgende stap was via diepte-interviews meer inzichten te verwerven in deze vraagstelling: wat cannabis betekent voor jongvolwassenen en hoe dit gerelateerd was aan het zelf van de persoon.

3.2 Diepte-interviews

In dit onderzoek werden vijftien¹⁸ respondenten geïnterviewd ($N = 15$) over hun recent cannabisgebruik. Dit is twee verschillende stadia verlopen, en wordt hieronder verder toegelicht. Daarbij gaat het over de selectiecriteria voor respondenten, toegang verkrijgen tot het interview, het verloop van het interview en tot slot kort wat duiding over de analyses van de verschillende interviews. Hierna volgt een samenvattende tabel van de respondenten in dit onderzoek, waarna relevante kenmerken van deze respondenten worden besproken.

Wat betreft selectiecriteria was het in het eerste stadium van dit onderzoek nog steeds de bedoeling om te werken rond jongeren met een migratieachtergrond. Om deze doelgroep te bereiken was het plan wederom te werken via jongerenorganisaties; jongerenwerkers zouden contact leggen met jongeren die bereid waren een interview te doen. Via de observaties bij Samen op Straat was er de afgelopen maanden een vertrouwensband gegroeid met een jeugdwerker van *JES Antwerpen*, een jeugdwerker van *Formaat*, een medewerkster van *CAW Antwerpen*, en een medewerkster van *Samenlevingsopbouw Antwerpen Stad*. De vertrouwenspersonen van deze organisaties wilden wel helpen, maar na herhaaldelijk contact kwam er na drie maanden slechts één concrete afspraak voor een interview uit voort. Deze strategie van respondenten vinden werd daarom verlaten.

¹⁸ Twee interviews werden uitgesloten van analyse en zijn niet opgenomen in dit onderzoek. Eén respondent bleek tijdens het interview niet verder geïnteresseerd en wilde het interview vroegtijdig stoppen. De andere respondent was gecontacteerd geweest via een tussenpersoon, en tijdens het interview bleek dat de respondent gestopt was met cannabis gebruiken en dus niet aan het frequentie criterium voldeed. Deze twee uitgesloten interviews zitten niet vervat in het totaal aan interviews wat hierboven werd genoemd.

Het vinden van respondenten gebeurde van oktober 2018 tot april 2019. Dit ging onder andere via gesprekken met een twintigtal mensen die ik ontmoette in die periode. In het informele gesprek over dit onderzoek vroeg ik stevast of de persoon nog mensen kende die bereid zouden zijn een interview af te nemen. Dit gebeurde in context van de opleiding en in context van vrije tijd met vrienden. Op basis van deze informele, directe manier waren drie personen zelf bereid een interview af te nemen. Met geen enkele respondent had ik een vriendschappelijke band. Daarnaast kende een tiental personen een paar mensen die naar hun aanvoelen wel bereid zouden zijn om een interview af te nemen. Op deze informele, indirecte manier werd via gesprek, sms-bericht, of Messenger contact gelegd met vijf personen. Steeds werd het doel van het onderzoek en het vrijwillige en anonieme karakter van het interview vermeld. Hieruit zijn er drie interviews gekomen, de rest weigerde of reageerde niet.

De eerste vier interviews van de vijftien waren exploratief van aard. Het selectie criterium was dat het om een persoon tussen de 18 en 26 jaar moest gaan met een migratieachtergrond, die recent en frequent – hetzij dagelijks, wekelijks of maandelijks – cannabis gebruikte. Sporadisch gebruik werd op die manier uitgesloten. Migratieachtergrond werd begrepen als het hebben van een niet-West-Europese nationaliteit, of ouders hebben met een niet-West-Europese nationaliteit. Via een topiclist werd geprobeerd een zo natuurlijk mogelijk gesprek te bewerkstelligen. Op deze manier werd er meer voeling gecreëerd met het onderwerp en vertrouwdheid met het interviewen. De ervaringen van het gebruik van de topiclist werd gebruikt om later een vragenlijst op te stellen.

Na de eerste vier verkennende interviews kwam het onderzoek in het tweede stadium. De focus van het onderzoek werd verlegd van jongeren met een migratieachtergrond naar studenten, gezien het meer haalbaar was die groep te bereiken. Voor twee van de vier reeds afgenomen interviews had dit geen implicaties: deze personen waren namelijk student. De twee andere respondenten waren geen student meer: de ene respondent was net afgestudeerd en de andere volgde geen opleiding in het hoger onderwijs. Dit is belangrijk om in het achterhoofd te houden tijdens het bespreken van verdere resultaten.

Het nieuwe selectiecriteria voor respondenten was dat ze als student waren ingeschreven aan een Vlaamse onderwijsinstelling voor hoger onderwijs, met hetzelfde leeftijdscriterium van 18 tot 26 jaar. Het frequente gebruikerscriterium werd behouden. Voor het verdere vinden van respondenten werd gewerkt via *Zomaar een Dak*¹⁹. In deze vertrouwde omgeving kwamen studenten – voornamelijk van de UAntwerpen – samen doorheen de dag. Via het alledaagse gesprek over dit onderzoek wisten twee medewerkers van Zomaar een Dak mij door te verwijzen naar twee respondenten. Hierna werd contact met hen opgenomen; met beide werd een interview afgenomen.

Wat betreft toegang verkrijgen tot het interview bleek de laagdrempelige, informele manier van aanspreken voor een interview een effectieve strategie te zijn in het vinden van respondenten. De formele, eerder onpersoonlijke manier bleek vooral af te schrikken, aangezien het geen respondenten opleverde. Er was duidelijk een drempel aanwezig om toe te zeggen een interview te doen; het bleek een gevoelig thema te zijn. Dat was niet geheel onbegrijpelijk, aangezien cannabis gebruiken illegaal is in België en men angst kan hebben om veroordeeld te worden door anderen. In de vertrouwde omgeving van Zomaar een Dak werd sneeuwvalsampling effectief bevonden: zo werd met vier doorverwezen studenten een interview afgenomen.

Wat betreft het verloop van de interviews had de topiclist bij de eerste vier interviews als voordeel dat het effectiever was om op korte tijd een vertrouwensband op te bouwen; het gesprek liep vrij vlot en werkte doeltreffend bij twee respondenten die spontaan en veel over het onderwerp wilden vertellen. Op deze manier kon er op een vlotte manier doorgevraagd worden. Nadelig aan de topiclist was het gebrek aan een uniform karakter: de kwaliteit van delen van het interview wisselde, en sommige thema's werden onvoldoende in de diepte behandeld.

¹⁹ Zomaar een Dak is de pastorale dienst van de UAntwerpen en biedt naast verschillende diensten en activiteiten een ontmoetingsplek aan waar studenten samenkomen.

Voordat de topiclist aan bod kwam, werd in gespreksvorm een algemene drop-off overlopen over leeftijd, soort middelbaar onderwijs, eventueel zeer kort hobby's of vrijetijdsbesteding. Via de topiclist werd gepeild naar het cannabisgebruik van de respondent. De thema's die aan bod kwamen waren voornamelijk toegespitst op het eigen gebruik, de verschillende contexten van het gebruik, de eerste keer, het verschil tussen in groep gebruiken en alleen gebruiken, een vraag gerelateerd aan vrouwelijke cannabisgebruikers, het aan cannabis geraken, het ervaren van schaamte of spijt tijdens, voor of na het gebruiken, de relatie tussen persoonlijkheid en cannabis gebruiken, reacties van omgeving, en cannabisgebruik in relatie tot ouders, partner en vrienden. Tijdens deze interviews werd door respondenten steevast de vergelijking van cannabis met alcohol en harddrugs gemaakt, en ging het over rechtvaardiging over al dan niet een cannabisgebruiker, een druggebruiker of een verslaafde *zijn*, dus werden deze thema's opgenomen in de latere vragenlijst.

Het onderwerp cannabis werd geïntroduceerd via de normaliseringstechniek: de eerste vraag na de algemene drop-off was een vrij algemene vraag, en bestond uit een statement dat jongeren steeds meer cannabis gebruiken en dat het een normaal iets leek te worden. Op deze manier kon de respondent als het ware wennen aan het onderwerp. Hierna kon op een makkelijke manier gevraagd worden hoeveel de respondent zelf gebruikte, waarna de rest van de vragen volgden. Deze tactiek werkte meestal effectief, hoewel een paar respondenten liever meteen over hun eigen gebruik wilden vertellen in plaats van de algemene vraag te beantwoorden en liever de directe methode verkozen. Begon de respondent direct al tijdens de algemene drop-off over zijn of haar eigen gebruik, werd direct naar die vragen overgegaan.

Uit de eerste vier verkennende interviews werd een vragenlijst (zie: Appendix: 8.2) opgemaakt. Elf interviews die daarop volgden waren semigestructureerd van aard, hoewel in het gesprek vaak werd afgeweken van de structuur van de vragen en het meer het karakter had van een open interview met minimale hoofdvragen. Er werd net zoals in de topiclijst gewerkt met een algemene drop-off, waarna het onderwerp cannabisgebruik geïntroduceerd werd via de normaliseringstechniek of via de directe methode. Voordelig aan de vragenlijst was dat iets minder spraakzame respondenten via de vragenlijst meer aan het woord kwamen. Nadelig was dat het interview een iets formeler en gemakker karakter kreeg.

Alle interviews duurden een half uur tot anderhalf uur, afhankelijk van de respondent. Alle respondenten gingen akkoord met een *informed consent* (zie: Appendix: 8.1) waarin anonimiteit en strikte vertrouwelijkheid werd verzekerd. Alle respondenten woonden of studeerden in regio Antwerpen. Bij zes respondenten ging het interview door bij hen thuis of op hun kot, bij drie respondenten in de stille gemeenschappelijke ruimte op de eerste verdieping van Zomaar een Dak, bij vijf respondenten in een stil en leeg lokaal in Campus De Meerminne van de UAntwerpen. Bij één respondent ging het interview door in een rustig café in het centrum van Antwerpen.

Gezien de gevoeligheid van het thema was het extra belangrijk dat de respondent zich in de mate van het mogelijke op zijn of haar gemak voelde. Daarbij ging het in een aantal interviews ook in beperkte mate over andere gevoelige thema's, zoals persoonlijke problemen, (excessief) alcoholgebruik, en harddruggebruik. In de rol van interviewer probeerde ik zo adequaat mogelijk te luisteren, en mij in te leven in het verhaal. Twee respondenten hadden het moeilijk tijdens bepaalde stukken in het interview; op die momenten heb ik hen kort mentale steun gegeven. In beide gevallen kon verder gegaan worden met het interview; naar mijn aanvoelen heeft dit geen beschadigend effect gehad op de integriteit van de personen. Aan het einde van alle interviews werd steeds gevraagd of de respondent nog personen kende die bereid zouden zijn om een interview af te nemen. Slechts een paar respondenten gaven een naam door, maar bij verdere opvolging zeiden deze personen niet toe of reageerden niet.

Alle interviews werden opgenomen met toestemming van respondenten. Wat betreft de analyse van de interviews werden de transcripten uitgetypt en geanalyseerd met behulp van NVivo (12 Pro). Op basis van de *grounded theory* benadering (Glaser & Strauss, 1967) werden de eerste transcripten open gecodeerd met codes rond betekenis en identiteit. Het codeboek werd verder opgebouwd tijdens het lezen en het coderen van de transcripten. Veldnota's van de observaties werden niet opgenomen in de analyse, aangezien deze niets toevoegden en niet meer relevant waren. Hieronder volgt in *Tabel 1* een samenvatting van enkele relevante kenmerken van de vijftien geïnterviewde respondenten.

Tabel 1

Kenmerken geïnterviewde respondenten: frequentie cannabisgebruik, leeftijd, nationaliteit, onderwijsinstelling waar respondent studie volgt, of beroepsstatus.

Respondenten	Frequentie gebruik	Leeftijd	Nationaliteit	Onderwijsinstelling; beroepsstatus	
Stadium 1: Jongeren met een migratieachtergrond; topiclist					
1	Vrouw	Dagelijks	25	Russische	UAntwerpen
2	Man	Maandelijks (geminderd)	26	Canadees ⁱ	Werkzoekend
3	Man	Wekelijks	24	Belg	Werkzoekend
4	Vrouw	Maandelijks (geminderd)	23	Oekraïense	UAntwerpen
Stadium 2: Studenten; vragenlijst					
5	Man	Meerdere keren per week	23	Belg	Artesis Plantijn
6	Man	Wekelijks	23	Belg	UAntwerpen
7	Man	Maandelijks	19	Belg	Artesis Plantijn
8	Man	Wekelijks	24	Marokkaan	UAntwerpen
9	Vrouw	Dagelijks	20	Belgische	Artesis Plantijn
10	Man	Dagelijks	20	Belg	Artesis Plantijn
11	Man	Dagelijks	23	Pool	Zelfstandige ⁱⁱ
12	Man	Meerdere keren per week	32 ⁱⁱⁱ	Belg	UAntwerpen
13	Man	Maandelijks	20	Belg	UAntwerpen
14	Man	Dagelijks	20	Belg	UAntwerpen
15	Vrouw	Meerdere keren per week	23	Belgische	UAntwerpen

Noot ⁱ: Dit interview werd in het Engels afgenomen.

Noot ⁱⁱ: Hoewel deze respondent niet voldeed aan het studentcriterium is deze wel behouden als unieke case, gezien hij in het verleden dealde met cannabis. Deze respondent voldeed wel aan het frequentiecriterium en het leeftijdscriterium.

Noot ⁱⁱⁱ: Hoewel deze respondent niet voldeed aan het leeftijdscriterium is deze wel behouden als unieke case, gezien deze enkel spacecake gebruikte. Deze respondent voldeed wel aan het studentcriterium en het frequentiecriterium.

Het cannabisgebruik van de respondenten varieerde van maandelijks tot meerdere keren per dag, zo blijkt uit *Tabel 1*. Daarbij ging het om recent gebruik, aangezien respondenten aangaven dat hun gebruik schommelde naargelang bepaalde periodes (examens, vakantie, eigen welbevinden, sociaal contact met bepaalde vrienden). Het totaal aan respondenten bevat acht frequente gebruikers (dagelijks en meerdere keren per week) en zeven occasionele gebruikers (wekelijks en maandelijks). Daarbij gaven twee respondenten aan dat zij hun gebruik geminderd hadden van vroeger dagelijks naar maandelijks.

Wat betreft cannabisgebruik is het ook relevant op te merken dat bijna alle (11 van de 12) studerende respondenten aangaven dat ze al cannabis gebruikten voor ze aan hun studie begonnen²⁰. De gemiddelde leeftijd waarop het sample respondenten voor het eerst cannabis had gebruikt was op de leeftijd van 15,5 jaar. Daarnaast hadden zeven respondenten ooit al eens cocaïne gebruikt, vijf xtc en twee lsd. Analyses hieromtrent vallen echter buiten het bestek van dit onderzoek. Ook belangrijk om te vermelden is dat drie respondenten aangaven in het verleden met enkele psychische problemen te zijn geconfronteerd; één respondent nam daar medicatie voor. Tot slot had één respondent een half jaar een programma gevolgd in een revalidatiecentrum vanwege de gevolgen van overmatig cannabisgebruik.

De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 23 jaar²¹, zo blijkt uit *Tabel 1*. Acht studenten volgden een opleiding aan de UAntwerpen, vier studenten aan de Artesis Plantijn. Drie respondenten waren geen student (meer): één respondent was net afgestudeerd, één respondent was werkzoekend en had geen studie hoger onderwijs gevolgd, en één respondent was zelfstandige en had eveneens geen studie hoger onderwijs gevolgd. Tot slot waren wat betreft nationaliteit (geboorteland) tien respondenten Belg, één Russische, één Canadees, één Oekraïense, één Marokkaan, en één Pool.

Het sample bestaat voornamelijk uit studenten die al een paar jaar studeerden (12 van de 15) en min of meer een bepaalde vertrouwdheid hadden opgebouwd met het student-zijn. Deze respondenten hadden meestal een eigen woonruimte (een kot, studio of appartement) en al wat ervaring met (studenten)werk. In wat volgt worden de resultaten van deze vijftien interviews besproken; hierbij staat de analyse van de betekenisgeving aan cannabis gebruiken en de relatie tot het zelf centraal.

²⁰ Dit is analoog aan de bevindingen de recente studentenbevraging omtrent substantiegebruik van Van Damme et al. (2018). Met een gemiddelde leeftijd van 15,5 jaar ligt de gemiddelde leeftijd waarmee studenten in dit onderzoek de eerste keer cannabis hadden gebruikt lager dan de leeftijd van 17,2 jaar die Van Damme et al. (2018) rapporteren.

²¹ Respondent 12 is met de leeftijd van 32 jaar meegerekend in dit gemiddelde, maar is in feite een uitschieter. Zonder respondent 12 is de gemiddelde leeftijd van de respondenten 22,36 jaar.

4 Resultaten

Cannabis gebruiken bracht personen in een roes, maar het was niet het effect van de drug wat gebruikers in staat stelde hun gebruik zin te geven. Het was de *sociale dimensie* van cannabisgebruik wat een wereld aan betekenissen en zingeving tot leven bracht. Dit sociale leven rond cannabis was essentieel. Het waren de gebruikers zelf die in voortdurende interactie met elkaar samen een roes beleefden waarin ze de wereld om hen heen interpreterden. Beginnende gebruikers (leken) moesten echter nog relevante betekenissen leren kennen. Tijdens de initiatie werd de leek op basis van rituelen mee opgenomen in het sociale gebeuren van het cannabisgebruiken. In dit voorgeschreven sociale handelen kwam een zinvolle betekenisgeving aan cannabis tot stand. In wat volgt wordt eerst deze initiatie verder toegelicht. Hierna volgen de resultaten voor occasionele gebruikers (maandelijks, wekelijks) en frequente gebruikers (meerdere keren per week, dagelijks).

4.1 Initiatie in cannabisgebruik: socialisatie in gedeelte betekenissen

Cannabis gebruiken begon bij de eerste keer; dit gebeurde bij alle respondenten in groep. Dit alles was extra spannend: de nieuwsgierige leek had zich enkele belangrijke betekenissen rond cannabis nog niet eigen gemaakt en wist nog niet wat hij of zij ging beleven. Ook al had men misschien al bepaalde verwachtingen, toch kon men niet volledig *high* worden als men niet wist wat *high* inhield aan nuances in verschillende stadia van bewustzijn. Zo kon de leek die *high* wilde worden bijvoorbeeld niets van de drug merken, omdat hij of zij niet op de *juiste* manier gebruikte en nog onkundig was. Men moest de drug namelijk kunnen inhaleren, en dat leerde men – meestal al hoestend – van ervaren gebruikers. Er was geen garantie dat de eerste keer succesvol was en de leek effectief *high* werd, zo illustreert Arthur:

ik ben toen eigenlijk de eerste keer niet *high* geworden omdat ik eigenlijk niet goed wist wat inhaleren was. Dus ik probeerde dat wel en ik voelde iets maar achteraf is dat niet echt *high* worden. Je bent zo wat lichter in uw hoofd zo wat, maar je bent niet echt *high high* om het zo te zeggen. Arthur (19).

Het ging echter over veel meer dan op de juiste manier inhaleren. De leek moest leren dat hij of zij zich moest houden aan een norm van correcte *dosering*. Dat werd extra duidelijk als de leek deze norm overschreed en te veel nam. In dat geval was er een risico dat de leek zogenaamd *slecht ging*. *Slecht* was hierbij een duidelijk waardeoordeel wat niet alleen sloeg op het individuele aspect van het teveel gebruiken; de leek had nog niet door dat matiging een belangrijke waarde was in het groepsgebeuren:

Goh dat [de eerste keer] was ja ik was slecht gegaan. Ik was 19, dan waren we met een aantal maten eh [gaan] paffen maar ik had niet door dat je na twee drie trekjes wel kon doorgeven he, dus ik had, ik was een heel egoïstisch klootzakske he boontje komt om zijn loontje en dan lag ik daar op een bankske het was aan het regenen en ik lag daar echt als een plant en ik kon niet meer bewegen. Het was blijkbaar de beste wiet ooit (lacht). Ja het was super goed blijkbaar, ik heb daar echt gelegen, zij dachten van dat ik volledig slecht ging maar in mijn eigen, ik was echt weg. En sindsdien ook nooit niet meer meegemaakt, ook niet als ik nadien een paar keer dezelfde fout terug maak, want je leert dat pas doorheen de tijd van ah ja da's daardoor he, ja had ik nooit niet meer dezelfde ervaring van die eerste eerste keer. Karim (24).

Wat Karim hierboven omschrijft als *egoïstisch* gedrag illustreert helder hoezeer het cannabisgebruiken een groepsgebeuren is. De leek moest zich bewust worden van groepsnormen; de initiatie faciliteerde dat en liep daarbij als volgt. De leek stond in een cirkel omringd met andere gebruikers en werd op dat moment niet enkel geïnitieerd in het gebruiken van cannabis maar letterlijk mee opgenomen in de groep. Een ervaren gebruiker had op een kundige manier een strakke joint gerold en men gaf deze door. Elke persoon nam een paar trekjes en gaf de joint door aan de volgende. Een initiatie was iets delicaats, wat volgens Yannick vroeg om een *gecontroleerde omgeving*, aangezien de leek wel de *juiste* betekenissen overgebracht moest krijgen:

Gecontroleerde omgeving in de zin van: met de juiste mensen rond u heen. Als er mensen ook aan het snuiven zijn of iets anders aan het doen zijn dan niet, als je weet van dat zijn echt goeie vrienden die kan ik echt vertrouwen als er iets misloopt, daar kan ik op bouwen, die helpen mij, als je dat echt weet, of er is uw broer of u zus, je weet dat zijn mensen waarop je kan vertrouwen. Yannick (23).

Een initiatie was iets wat aanwezigen nauwlettend in het oog moesten houden, en gemanaged moest worden door meer ervaren gebruikers. De eerste keer cannabis kon namelijk ook *fout* gaan. De gecontroleerde omgeving sloeg daarom ook op het belang dat men gebruikte met mensen die men vertrouwde. Gebruiken zonder vertrouwelijke sociale context, zou de leek vrij hulpeloos aan zijn of haar lot overlaten. Dit omschrijft Leena tijdens haar eerste keer cannabis:

Ah amai dat [mijn eerste keer] was een *fail* (lacht) ... ik was 15. Mijn vriend was 19, en die nam mij mee naar zijn vrienden die ook allemaal veel ouder waren, ik voelde mij daar als een kind. En die waren cannabis aan het smoren en die gaven dat aan mij door en ja, ge doet dat mee he want iedereen doe dat, die grave oude gasten, en ge bent daar zelf benieuwd naar, maar mijn vriend, ik denk dat die wel duidelijk – allee dat verwacht ik toch – bewust van was dat ik dat nog nooit echt had gedaan, maar die had mij niet verteld hoe ik dat moest gebruiken en voor dat ik het wist was ik gewoon weg. Ik weet nog dat ik voor de tv zat als een plant, maar dat ik echt zo allee, ik had geen bewustzijn, dus dat was helemaal niet tof, want die heeft mij zo een beetje aan mijn lot overgelaten, dat was, nee dat was geen toffe ervaring. ... Die heeft mij niet geholpen of zo he, die heeft mij gewoon aan de kant gezet. Allee als ge iemand zie zitten, als een vijftienjarig meisje als een plant voor een uitgezette tv ziet zitten, of gewoon zie zitten staren naar niets terwijl daar kei veel mensen praten, en ge zegt niets ge negeert die gewoon da's een beetje aan uw lot overgelaten in een onbekende omgeving. Leena (23).

Leena's verhaal illustreert het cruciale belang van de sociale context waarin de leek betekenissen leert toe-eigenen. Ervaren gebruikers moesten letterlijk de interactie aangaan met de leek. Deze overdracht aan betekenissen gebeurde niet rechtstreeks door de (effecten van de) drug, maar via de taal en de voortdurende interacties van de gebruikers met elkaar. Om vat te krijgen op de chaos aan sensaties die de leek overvielen tijdens en na het gebruik, viel de leek terug op de ervaring van vertrouwde personen rond hem of haar. Men leerde doorheen de tijd welke betekenissen men zich moest eigen maken, en dit werd met elke nieuwe sociale cannabisgelegenheid herbevestigd. Had men deze betekenissen op een meesterlijke manier geïnternaliseerd, kon men zich een *stoner* noemen: een ervaren cannabisgebruiker die wist waar het over ging, die leken efficiënt kon initiëren, die strakke joints kon rollen van kwaliteitsvolle wiet, en perfect alle nuances in de effecten van cannabis kon benoemen en onderscheiden.

De meeste cannabisgebruikers lieten hun eerste keer cannabis voor wat het was en gebruikten voor enkele jaren niet. Of men het cannabisgebruik verderzette was voor alle *occasionele gebruikers* afhankelijk van de vriendengroep en de sociale contexten waarin men zich verder begaf. Occasionele gebruikers gebruikten recent cannabis omdat zij ervoor kozen om bij vrienden te zijn waar cannabis gebruikt werd. Dit wordt hieronder verder toegelicht. Occasionele gebruikers kwamen maandelijks of wekelijks samen met vrienden en werden sociaal *high*. Hun betekenisgeving aan cannabis gebruiken was steeds gekaderd in het samenzijn met vrienden.

4.2 Occasioneel gebruik: cannabis als garantie op sociale groepsbinding

Occasionele cannabisgebruikers lieten cannabis in de sociale roes als het ware zijn werk doen, om zich volledig te focussen op datgene waar het in groep om ging: het samenzijn en het samen activiteiten doen met vrienden. Occasionele gebruikers wisten namelijk al wat de effecten van cannabis waren, en konden de obsessieve focus op de effecten van de drug loslaten. Cannabis zijn werk laten doen werkte het beste in sociale activiteiten met vrienden, vindt Karim, en dit verklaart volgens waarom hij niet alleen gebruikt maar steevast in groep:

ik denk dat ik dat één keer [alleen] heb geprobeerd dat was tijdens Nieuwjaar ... toen lag ik [stoned] op de sofa en had ik zoiets van ja dees is leuk maar er is niemand rondom mij, de tv is niet interessant, mijn gsm is niet interessant, er is niemand die echt een babbeltje doet, niemand die de kaarten uitdeelt ... En sindsdien niet [meer alleen] gedaan. Ik heb begrepen waarom ik het [cannabis gebruiken] deed sindsdien op die moment. Ja ik doe het om die reden ... ja, je laat cannabis zijn werk doen maar jij bent ondertussen met iets bezig, maar als je continu focust op wat cannabis doet met jou kan het zijn dat je slecht gaat zeker en vast. Dat je er te hard op focust of misschien een paar keer te sterk in opgaat. Dus het loslaten, dat had ik toen [de eerste keer] niet ... Je moet cannabis niet tegenwerken, je moet dat laten gebeuren, zeker en vast. Karim (24).

Cannabis gebruiken betekende voor occasionele gebruikers dat zij sociale activiteiten op een extra leuke manier konden beleven. In deze optiek werd men niet *high* omdat men in eerste instantie *high* wilde worden. Men werd *high* omdat men wist dat men in die toestand het maximale kon halen uit een sociale bijeenkomst. Cannabis was dan een middel wat de groep in staat stelde intenser samen te zijn. Aan dat middel hoefde niet eens een speciale betekenis te hangen, stelt Arthur:

Goh dat [cannabis gebruiken] heeft niet echt een speciale betekenis voor mij, da's gewoon ja iets om de avond nog aangenamer te maken met dezelfde vrienden. ... maar da's bijvoorbeeld naar hoe dat de oudere generaties kijken naar een glas wijn in de vriendengroep kijken wij naar een joint in de vriendengroep. Gewoon lossere sfeer, zo van die zaken. Arthur (19).

Cannabis kreeg hier een betekenis toegeschreven van een vrij efficiënte manier om als het ware zoveel mogelijk uit de avond te halen. Arthur omschrijft hierboven het sociaal *high*-zijn als een vrij *casual* iets, iets wat men deed omdat men het aangenaam vond, niet omdat men het *per sé* nodig had. *Casual* betekende daarom niet dat men het maar gewoontjes ervaarde, integendeel. Bij sommige occasionele gebruikers was er een verlangen naar een volgende keer samen zijn om nog eens die sociale *high* beleven. Het was een verlangen om zich nog eens te omringen met goede vrienden en de avond nog eens op te drijven aan intensiteit. Onttrokken van het publieke wilde men de roes nog eens voelen, de extase nog eens beleven. En die beleving, dat was iets wat men moest *voelen*; het was iets buiten de normale gang van zaken:

Zeker een gevoel ja. Een gevoel van gelukzaligheid, heel raar. Een gevoel van de avond is voorbij, mijn dag is gemaakt. Alles wat nu is geweest of is gebeurd is goed, voor mij is het nu euforie mijn moment, ik geniet hiervan, dit is een soort van zoals een gast aan zijn sigaren zit op het einde van de avond of zijn pijpje rookt of zo'n rode glas wijn pakt, zo die moment net voor het slapengaan dat je echt zo aan het genieten zijt ... maar het gevoel he, eenmaal je in die *mood* zit, op het moment dat het inslaat dan is dat ja, dan is dat terug zo ah ja, ja. Ah ja hier ben ik, terwijl je misschien helemaal met iets ander bezig waart, maar dan ben je euforie gewoon terug in de zachte gang van zaken. Niet de normale maar de zachte gang van zaken. Karim (24).

Wat Karim omschrijft als *de zachte gang van zaken* illustreert een roes waar gebruikers in groep zich in bevonden. Samen *high*-zijn faciliteerde het ondernemen van allerlei sociale activiteiten die een extra leuk, spannend, gezellig en intens karakter kregen toegeschreven. Zij begonnen samen diepgaand te praten, te lachen, tv of film te kijken, muziek te luisteren, samen te gamen of gezelschapsspelletjes te spelen. Men had eten voorzien en men at extra veel. Cannabis was dan een intensifiërend middel, een facilitator die een garantie inhield dat het doen van die activiteiten gebruikers maximaal plezier en genot opleverde. Cannabis kon in dat geval de vriendengroep bij elkaar brengen en nog hechter maken.

Cannabis gebruiken was voor occasionele gebruikers een invulling van vrije tijd: een tijd om even te ontspannen en zichzelf te onttrekken aan het keurslijf van het stresserende leven. Hierin werd cannabis gebruiken een moment waarin het zelf van de persoon in een vertrouwde sociale context even kon *zijn* zonder angsten of frustraties van alledag. Cannabis was dan iets waar men naar uitkeek omdat men het samen beleefde, men deelde iets samen in de avond als men er reeds een productieve dag had opzitten. Men had voornamelijk een niet-problematische visie op cannabis zelf.

Occasionele gebruikers wisten weliswaar dat cannabis gebruiken ongezond was, maar als men het af en toe deed kon het niet zo veel kwaad, redeneerde men. In sommige vriendengroepen van occasionele gebruikers voorzag men een soort *Bob*: iemand die de hele avond nuchter bleef mocht er iets uit de hand lopen. Men was in geen geval verplicht om mee te gebruiken en als men zich niet goed voelde ging men er zeker nee tegen zeggen. Het was ook geen ramp als er door omstandigheden eens geen cannabis voorradig was; men was nog steeds gezellig samen met vrienden. Men had niet zo'n grote nood aan cannabis, zo illustreert Victor:

ik heb meer de nood om te drinken bij sociale events dan [cannabis] te roken, maar in dat opzicht ben ik misschien gewoon drankverslaafd. En minder een cannabisverslaafde want ik heb eigenlijk nooit echt nood aan cannabis. Ik vind dat wel leuk en tof, eens leuk zeker en vast, maar ik heb geen specifieke nood om *high* te worden. Victor (21).

Bij het samenzijn met vrienden kwamen er geen ouders aan te pas; sommige ouders van occasionele gebruikers hadden wel een vermoeden dat hun kinderen weleens cannabis hadden geprobeerd. De meesten vonden het vrij ongemakkelijk om het daar met hun ouders over te hebben; sommigen zouden het niet eens begrijpen, was de redenering. Zij begrepen namelijk niet de betekenissen die gebruikers eraan gaven en vielen terug op hun morele overtuigingen over drugs in het algemeen: drugs waren verslavend, slecht voor de gezondheid en droegen niets bij aan de ontwikkeling van een persoon. Binnen de groep had cannabis een heel andere betekenis. Het gebruiken van cannabis in groepsverband was werkelijk iets *van de groep*, een soort groepsfeit.

Occasionele gebruikers werden allemaal sociaal *high*, en dat enkel als ze met een bepaalde vriendengroep afspraken waarbinnen gebruikt werd. Het gebruik moest dus een duidelijke *gelegenheid* hebben. Alleen gebruiken vonden alle occasionele gebruikers niet nodig en ook niet zo aangenaam; cannabis gebruiken kreeg pas een fijne betekenis in het samenzijn met vrienden. Daarbij hadden occasionele gebruikers ook meestal geen toegang tot de voorraad aan cannabis, die meestal één iemand van de groep bijhield. Die persoon was meestal ook verantwoordelijk om de cannabis aan te brengen, of *te fixen*, waarbij iedereen van de groep wat geld bijlegde om het te bekostigen. Alleen cannabis gebruiken zou dus ook alleen aan cannabis geraken betekenen, wat wel zou kunnen maar wat door veel occasionele gebruikers als een drempel werd ervaren. De meeste occasionele gebruikers waren weleens *naar Nederland gegaan*²², of waren ooit wel eens met een dealer in contact gekomen, maar deden dit laatste allesbehalve frequent.

²² Eufemisme voor cannabis *fixen* van een Nederlandse coffeeshop.

Een uitzondering was de iets oudere respondent Tom die exclusief spacecake gebruikte: hij gebruikte meestal alleen. Net zoals andere occasionele gebruikers benadrukte hij dat het een bewuste keuze moest zijn en geen gewoonte mocht worden. Soms deelde hij weleens een zelfgemaakte spacecake met vrienden, maar meestal maakte hij voor zichzelf. Het hele proces van het bakken van spacecake en het consumeren ervan duurde enkele uren, en was een meer uitgebreid proces van genieten. Een ideale gebruiker was volgens hem iemand die het op een verantwoordelijke manier gebruikte, dat wil zeggen het gebruik ervan inplande en er bewust mee bezig was:

momenteel is het [gebruik] op een redelijk laag punt [wekelijks] omdat ik eigenlijk de financiën niet heb om mij dat te veroorloven en omdat ik niet de allee ja behoefte, ik vind dat wel leuk om te doen maar ik vind het ook wel leuk dat het niet is uit gewoonte ... ik vind het erg als ik het doe uit gewoonte ... de manier dat je er het beste in kunt gaan is daar een duidelijke beslissing in te maken van ik ga die avond gebruiken, als ge daar een beslissing in maakt die duidelijk is voor en niet voortkomt uit een automatische reeks van handelingen, omdat de controle daarop ook makkelijker is en dat ge daar ook beter van kunt genieten. Tom (32).

Tom was eerder een uitzondering aangezien hij meestal alleen gebruikte. Occasionele gebruikers reserveerden hun momenten van cannabisgebruik voor in hun vrije tijd met vrienden, waarbij ze de dag zelf en de dag erop niet productief hoefden te zijn. Zo gebruikten occasionele gebruikers niet als ze moesten studeren of gaan werken. Net zoals zij niet meer gingen feesten en geen alcohol dronken tijdens de blokperiodes of tijdens de examens, zo gebruikten zij geen cannabis tijdens die periodes. Er was namelijk geen gelegenheid, zij moesten productief zijn, en hun vrienden waarmee ze gebruikten moesten dat ook zijn.

Daarbij konden niet alle occasionele gebruikers zelf rollen. Dat betekende dat als zij *high* wilden worden zij afhankelijk waren van anderen die voor hen een joint rolden. Volgens Yannick is kunnen rollen een belangrijke opstap naar frequenter gebruik:

Yannick: Maar ik ben ook gewoon begonnen omdat ik puur curieus was naar het effect, en dan heel lang praktisch niet gedaan en dan van de zomer ben ik pas zelf beginnen rollen dus. Als je zelf leert rollen en zelf kunt rollen ga je het meer gebruiken. Als je kan rollen ga je het meer gebruiken als je het niet kunt, want anders moet je al mensen uitnodigen die dat kunnen rollen voor u

Interviewer: Dan ben je eigenlijk afhankelijk van anderen

Yannick: Voilà, afhankelijk van andere mensen hun kunsten. Yannick (23).

Occasioneel cannabisgebruik was in dit opzicht uitermate contextafhankelijk, en bijzonder afhankelijk van met welke vrienden men omging. Geen enkele occasionele gebruiker gaf aan dat zijn of haar cannabisgebruik problematisch was of een verslaving betekende. Zij gaven aan geen gevoelens van schaamte te ervaren wegens hun gebruik. Voor occasionele gebruikers was een cannabisverslaving duidelijk te definiëren als elke dag cannabis gebruiken zonder sociale gelegenheid, of zogenaamd *smoren om te smoren*. Occasionele gebruikers trokken voor zichzelf de grens dat het problematisch zou worden als zij cannabis zouden gebruiken als doel op zich. Occasionele gebruikers waren zeer duidelijk over de relatie over hun cannabisgebruik met hun zelfconcept: het was wel iets wat men af en toe deed – vergelijkbaar met een gelegheidsroker – maar men liet zich er in geen geval door definiëren als persoon:

I don't think it fits into my self concept really, because I don't think drug use is necessary, ah this is fascinating, it's not something I define myself as. ... I don't always take a bath. But when I take a bath, it's nice. That's it, that's what marihuana is to me. James (26).

Occasionele gebruikers namen expliciet afstand van dat hun cannabisgebruik een invloed had op wie ze waren als persoon. Zij zagen hun cannabisgebruik enkel in functie van het groepsgebeuren. Occasionele gebruikers associeerden een bepaalde invloed van cannabisgebruik op het zelf met problematisch gebruik, en namen daar afstand van. Hun frequentie van cannabisgebruik lag daarbij volgens hen veel te laag om van een invloed te kunnen spreken. Steeg de frequentie van het gebruik echter, werd de invloed op de persoonlijkheid een complexere aangelegenheid. Dit blijkt uit de resultaten van de frequente gebruikers.

4.3 Frequent gebruik: cannabis als *chill pill*

Bij frequente gebruikers (meerdere keren per week, dagelijks) was cannabis gebruiken veeleer een ritueel geworden in het dagelijkse leven. Men gebruikte weliswaar nog wel tijdens sociale gelegenheden met vrienden, maar anders dan occasionele gebruikers beleefden frequente gebruikers vooral een soleroes. Het gebruiken van cannabis had een plekje gekregen in het dagelijkse leven van de persoon, en kreeg eerder een privémoment van rust, ontspanning en genieten toegeschreven. Men deed zelf allerlei activiteiten (muziek luisteren, series kijken, creatief schrijven, soms ook productieve taken zoals studeren) die met een joint erbij een *chiller* (leuker, gezelliger, meer ontspannen) karakter kregen toegeschreven.

Men ervaaarde de roes vooral op een mentaal niveau; men beleefde veel meer een zogenaamde *mental high* dan een *body high*. Cannabis stelde frequente gebruikers in staat om aan introspectie te doen: men beschreef dat men zichzelf op een hoger niveau kon aanschouwen, zonder dat angsten of frustraties invasief op de voorgrond aanwezig waren. Soms stelde men dat men onder invloed een betere versie van zichzelf was. Het oorspronkelijke sociale gebeuren had een plekje gekregen in het zelf van de persoon, zo omschrijft Taisia:

Tasia: Met wiet ook he da's een heel sociaal gebeuren, ge biedt dat aan, dat begint heel sociaal en dan kan dat drie kanten, ofwel laat ge dat helemaal vallen, ofwel doet ge dat sociaal af en toe mee voor het sociale, ofwel gaat ge dat individueel helemaal incorporeren in uw, in uw handelen en wordt dat ook deel van uw identiteit uiteindelijk

Interviewer: En zou het een manier kunnen zijn om u verbonden te voelen met anderen?

Taisia: Pfff dat was misschien toen dat ik begon met smoren, maar nu is het om mij af te sluiten van anderen ... dat verbonden da's al gedaan. Dat doe je in het begin of zo, na een tijd dat is echt puur om u af te sluiten van de rest, om vooral niets te maken te hebben met de rest. ... In het begin is dat een groepsgebeuren dat ge dat, waarom dat ge dat ook blijft doen is omdat dat u uw bond [versterkt], tuurlijk mijn vrienden als die komen smoren wij een joint en dat is een groepsgebeuren, maar voor mij is mijn druggebruik als we het zo dan gaan opschrijven, is wel van mij alleen. Mijn groep heeft daar niets meer mee te maken, da's echt omdat ik dat zelf rol, omdat ik dat zelf doe, dat ik dat alleen doe. Want in het begin was dat ook een regel: ik smoor niet alleen. Maar ja die regel laat ge snel vallen als ge alleen woont (lacht). Taisia (25).

Had de sociale roes te maken met het intense samenzijn, was de soleroes veel meer een afgezonderd rustmoment van *me-time*. Frequente gebruikers die cannabis gebruikten voelden zich meer ontspannen en op hun gemak; men was niet zo gestresseerd of geïrriteerd over dagelijkse frustraties. Cannabis betekende hier een soort *chill pill*, iets wat men nam of deed om even op een relaxte manier met het normale om te gaan. De normale routine van het slapengaan werd bijvoorbeeld geïntegreerd met het roken van een joint. Men sloot de dag af met een momentje voor het zelf. Dat kon ook 's ochtends als de dag begon; cannabis gebruiken was dan het eerste en het laatste wat men deed op een dag. Alexander beschrijft hieronder zijn ochtendritueel met cannabis: de gekende *Wake-and-Bake*:

Da's als gij 's ochtends opstaat het eerste dat gij ziet is nen joint. Een joint dat hier [op het nachtkastje] ligt. Het eerste dat gij doet is een beetje omhoog gaan zitten [in bed], u goed zetten, iets op Netflix aanzetten, dat [die joint] erbij pakken en uw eerste van den dag voor het ontbijt. Da's ook mijn ochtendritueel een beetje. Ik heb een ochtendritueel van vier stappen. Stap één is: *Wake-and-Bake*. Stap twee joint, ah nee stap twee is douchen. Stap drie: ontbijten. Stap vier: *the return of the joint*. *Wake-and-Bake part two*. En dat is mijn ochtendritueel, meer is dat niet. Alexander (23).

In deze aaneenschakeling van de huidige dag met de volgende dag vond Alexander een bepaalde berusting en een gevoel van gemak: hij wist perfect hoe hij zijn dag ging eindigen en de volgende dag ging beginnen. Men vond een bepaalde berusting in het moment waarin men zich afzonderde. Hoe men zich voelde en in welke bewustzijnstoestand men leefde was met frequent cannabisgebruik iets maakbaars geworden. Het was een strategie geworden om met emoties en de dingen des levens om te gaan. Cannabis was dan iets wat de frequente gebruiker kon aanwenden om met het normale om te gaan. Dat normale, dat nuchtere leven (niet onder invloed van cannabis) kreeg een haastig, drukkend, piekerend en stresserend karakter toegeschreven. Cannabis was dan een middel om die hamsterkooi als het ware even op pauze te zetten, of zoals Leena het beschrijft even een *reset* doen:

ik ben iemand dat zichzelf altijd wil groeien en verbeteren, maar bij cannabis heb ik dat gevoel niet. Cannabis is zo mijn makkelijke *way out*. Cannabis is als ik het allemaal beu ben. ... Maar cannabis is voor mij ook, oh ik merk dat ook dat is zo een beetje traditie geworden, na elke examenperiode, da's met een *party*, dan mag ik ene smoren nadat ik gestudeerd heb, da's effe, mijne reset, da's zo effe niets. Da's eigenlijk mijne reset ja, mijn pauzeknop. Leena (23).

In dat geval gebruikte men cannabis om zich *terug* goed te voelen. Men nam cannabis als *chill pill* om even terug tot rust te komen. Cannabis gebruiken had bij frequente gebruikers een veelal ritualistisch karakter. Het rollen van de joint alleen al was een aaneenschakeling van een tiental handelingen die met een zekere souplesse, vlotheid en trots gebeurden. Tijdens het rollen anticipeerde men op het moment dat men ervan ging roken, dat kon direct of uitgesteld. Frequente gebruikers beschreven hoe die rituele handelingen hen kalmeerden. Het nuchtere leven had daarbij iets troebels, heftigs en iets stresserends, het leven onder invloed had in contrast iets helders, iets relaxed en iets introspectief. Zo beschrijft Ella hoe ze cannabis ervaarde als een moment van rust:

Voor mij is cannabis een moment van rust. Of zo ja, kalmeren. De wereld is voor mij redelijk intens, ik beleef dat redelijk intens en ja ik weet niet, ik kalmeer daardoor. Ik kan daardoor nadenken want als ik voor mij, ik heb het gevoel persoonlijk dat ik daar beter door kan nadenken. Als er bijvoorbeeld een stresssituatie is bijvoorbeeld of er gebeurt iets in mijn leven. Ik heb normaal [nuchter] gewoon de gewoonte om daarover na te denken van oh wat als en dees en dat en stress en zo, en als ik smoor heb ik het gevoel dat ik daar over kan nadenken van oké wat doe ik nu, of welke invloed heeft dat nu op mij, of waarom doe ik dees, da's zo meer de waarom, da's niet van oh ik voel dees en wat nu. Op die manier heb ik het gevoel dat dat mij helpt om mijn emoties zo wat onder controle te krijgen. Ella (20).

Cannabis gebruiken kreeg in deze optiek een mentale betekenis toegeschreven. Cannabis stelde frequente gebruikers in staat om op een introspectieve manier na te denken over dagelijkse gebeurtenissen of hun leven in het algemeen. De relatie tussen frequent cannabis gebruiken en het effect op het denken van de persoon zelf leek ambigue. Sommige frequente gebruikers gaven aan dat ze het fijn en ontspannend vonden, omdat ze dan naar eigen zeggen *stopten met denken*. Men piekerde minder of men was minder overvallen door angstige gedachten. Men was tijdens de roes intenser in het nu, en dat volgens frequente gebruikers op een veel creatievere, meer ontspannen manier. Sommige frequente gebruikers ervaarden als zij *high* waren een bepaalde berusting met hoe dingen waren gelopen in hun leven. Men sloot een stresserende dag af en men vergat even zijn verleden, zo vertelt Anton:

Gewoon ontspannen, ik ontspan mij fysiek ook, soms ben ik heel gespannen, heel gestresseerd door werk, helemaal gespannen, ik smoor een joint en ik vergeet even alles, al mijn problemen en mijn verleden, ik kijk iets, *Rick and Mortie* of zoiets, ik schrijf iets of ik game dan zit ik echt in die wereld, dan vergeet ik wat er gebeurd is die dag. Anton (24).

Het vergeten was in dat opzicht iets wenselijks geworden: men wilde even niet meer piekeren en geconfronteerd worden met persoonlijke bekommernissen. Men voelde in het nuchtere leven een bepaalde beklemming die men wenste op te lossen. Men wilde intens in het nu zijn, en men wilde gewoon even *zijn* zonder angsten of frustraties. 's Avonds als men ging slapen rookte men een joint om daarna makkelijk in slaap te vallen. Cannabis was echter geen wondermiddel; er was geen garantie dat het middel effectief deed wat het beloofde. Frequent cannabis gebruiken betekende niet dat de stress verdween, het was veel eerder een manier geworden om met stress om te gaan. Cannabis gebruiken was dan een *coping*-strategie geworden, men deed het om iets op te lossen of *weg te smoren*. Dit illustreert Louis:

we hebben allemaal niet de makkelijkste levens gehad, sommige hebben financiële moeilijkheden, sommige hebben familiemoeilijkheden, sommige hebben euh meisjes die aan het jojoën [knipperlichtrelatie] zijn met u *et cetera* en in plaats van dat op te lossen smooit ge dan want het ding is als die gedachten opkomen in uw hoofd op een nuchtere dag is dat omdat ... uw brein wilt gewetensrust hebben, en daar ontsnapt ge aan met wiet omdat de gedachten blijven in uw hoofd maar ge doet er niets mee. Dus die stress blijft er constant. Louis (20).

Cannabis als *chill pill* werkte altijd tijdelijk en was na een bepaalde tijd weer uitgewerkt. Het ontspannende aan het gebruiken ervan was bijgevolg ook steeds tijdelijk: telkens als men gebruikte ontspande men weer even en voelde men zich terug goed. Maar volgens wat Louis hierboven beschrijft betekende dat niet dat stress en bekommernissen weg waren, men *smoorde ze weg* en duwde hen vooruit in de tijd. Voor sommige frequente gebruikers was cannabis gebruiken het enige geworden waar ze nog van konden ontspannen. De momenten tussen de verschillende *highs* ervaarde men als behoeftig en drukkend, en anticipeerde men op het volgende moment dat men *high* kon worden. Cannabis gebruiken was dan een hoofdzaak in het dagelijkse leven geworden. Dat had volgens Louis veel invloed op hoe hij zichzelf vorig jaar zag als persoon. Hieronder beschrijft hij hoe hij zichzelf was kwijtgeraakt, het doel uit het oog was verloren, en hoe hij van *high* tot *high* leefde:

Dat [meerdere keren per dag cannabis gebruiken] heeft veel invloed op hoe gij uzelf ziet als een persoon. En op een gegeven moment begint gij uzelf meer te zien ik ben een *stoner boy* die hiphopmuziek luistert van dag tot dag dan dat gij eigenlijk een student zijt aan de universiteit Ik was mijzelf een beetje kwijtgeraakt ... want het boeit u allemaal niet wat ge zegt. Het boeit u ook niet wat andere mensen over u denken. Dat ge overal *high* aankomt en denkt van ah ja da's grappig. Maar da's niet grappig als ge overal *high* aankomt, zeker niet in de les. Zeker niet in een les om 8u30 's ochtends. Maar het was mijn verjaardag toen maar het was [de dag daarop] toen wel een les om 8u30 's ochtends. En ik zat daar en wij hadden een hele avond door gesmoord wij hadden zelfs niet eens geslapen. Ja ge verliest het doel. Ook zeker he als ge heel veel smooit leeft ge meer van dag tot dag dan dat ge leeft van moment tot moment. Ge leeft van wat gaat er vandaag gebeuren in plaats van wacht als ik vandaag dit doe en morgen dat en morgen dat doe, dan kan ik dat op dat op dat moment smoren. Als dat de hoofdzaak wordt dan verliest, dan wordt de rest bijzaak. Louis (20).

Als cannabis gebruiken zodanig in de dagelijkse routine zat verweven, botste dit volgens Louis niet enkel op rolverwachtingen van student-zijn, het had een impact op hoe men zichzelf zag als persoon. Gebruikers met een relatief lage frequentie van gebruik stelden dat hun persoonlijkheid in geen geval beïnvloed werd door hun gebruik: de occasionele gebruiker was nog steeds dezelfde persoon, ook al gebruikte hij of zij occasioneel cannabis. Volgens occasionele gebruikers was dat anders bij frequente gebruikers: daar had cannabis gebruiken wel een duidelijke impact op de persoonlijkheid. Maar dat wilde nog niet zeggen dat alle frequente gebruikers dat zelf gingen aangeven. Volgens Victor – die occasioneel gebruikte – was het iets menselijks dat men persoonlijke verandering in relatie tot cannabisgebruik zelf niet opmerkte:

Als gij alle dagen, net zoals eender welke verslaving, als gij alle dagen een *Wake-and-Bake* doet, ja uiteraard verhoogt uw kans op psychoses en uw kans op persoonlijkheidsverandering, dat is niet meer dan normaal, dat is exact hetzelfde wat er zou gebeuren als je elke dag zat zou zijn. Dat gezegd zijnde, als je nu relatief een sporadische gebruiker zijt, heeft dat niet zo veel effect op uw persoonlijkheid, op wie dat je bent. Ik beschouw mij nog steeds als dezelfde persoon, maar dat is nog steeds iets heel eigen om te zeggen van mensen, omdat een mens ziet persoonlijke groei niet direct en zal zich altijd zien als dezelfde persoon, ongeacht of dat die persoon effectief is veranderd. Want dat is een heel moeilijke vraag van zelfperceptie, hoe percipieert gij uzelf tegenover hoe dat de wereld u percipieert, uw relatieve veranderen ten opzichte van uw omgeving worde niet gewaar als persoon. Victor (21).

Een frequente gebruiker kon voor zichzelf duidelijk stellen dat hij of zij nog steeds dezelfde persoon was, ook al gebruikte hij of zij meerdere keren per dag. Voor sommige frequente gebruikers was aangegeven dat hun persoonlijkheid veranderd was door hun cannabisgebruik niet wenselijk, omdat zij dat associeerden met problematisch gebruik. Men stelde dan dat men iets buiten de persoon zelf – het frequent gebruiken van cannabis – de persoonlijkheid liet invullen, wat voor sommige frequente gebruikers een verlies aan authenticiteit betekende. Men gaf in dit opzicht toe dat men afhankelijk was van een drug, wat duidelijk *not done* was. Om deze dissonantie leefbaar te houden, hanteerden frequente gebruikers enkele doordachte repertoires om hun gebruik voor zichzelf te verzoenen.

Frequente gebruikers hanteerden verschillende repertoires waarin hun autonomie en zelfstandigheid centraal stonden. Hiermee zetten zij zich af van zogenaamd *onverantwoordelijk gebruik*, wat gebruikers passief en levenloos maakte. Een van de manieren om dit te doen had te maken met hoe zij cannabis zelf zagen. In een eerste repertoire werd het schadelijke en drogerende effect van cannabis geminimaliseerd. Cannabis werd in dit geval niet meer als drug aanzien, maar werd voorgesteld als een puur natuurlijk plantje met helende, slaap-bevorderende en pijnstillende kwaliteiten. Voor zichzelf had de frequente gebruiker deze herdefiniëring gemaakt, maar dat botste nu wel met maatschappelijke normen, aldus Ella:

Ella: Ja goh persoonlijk vind ik cannabis geen drug, maar als ik mijzelf zou aanpassen op ja *society* dan zou ik zeggen ja ik ben een druggebruiker. Ja het is zo, want als je zou zeggen aan iemand van ah zij smooft wiet is zij een druggebruiker ze zouden echt ja zeggen

Interviewer: En waarom zou cannabis geen drug zijn?

Ella: Dat hangt er natuurlijk van af op welke manier dat je dat gebruikt. Dus ja ik weet niet, als je dat op een helende manier gebruikt dan is dat geen drug maar als je dat ja onverantwoordelijk gebruikt kan je daar wel serieus *high* en geïntoxiceerd van worden. Ik ben al ja ik ben echt al vaak gewoon een plant geweest in het begin van die tijden en dat was echt niet oké. Ella (20).

Hoewel Ella hierboven beschrijft dat cannabis voor haar geen drug meer was, moest ze er voor zichzelf nog wel op een verantwoordelijke manier mee omgaan. Ella had voor zichzelf een verantwoordelijke en helende definitie gemaakt van haar cannabisgebruik. Frequente gebruikers benadrukten hun handelingsvrijheid door zich af te zetten van het teveel gebruiken, wat iemand passief, doelloos en wezenloos maakte. Zij benadrukten met klem dat ze in geen geval een zogenaamde *plant* gingen worden: iemand die een marionet was geworden van zijn cannabisgebruik, zich liet meeslepen door anderen, geen doel meer in het leven had en niets anders deed dan *heel de dag cannabis liggen gebruiken*. Wie succesvol frequent cannabis wilde gebruiken, had volgens Taisia een *sterke persoonlijkheid* nodig:

ik weet gewoon dat je dingetjes goed en slecht kan gebruiken. En probleem is als ge op zo'n jonge leeftijd zoals ik, ik weet dat dat slecht was dat ge er in verzeild raakt dat ge met mensen omgaat dat altijd smoren, dan kan de foute, ik ben een sterke persoonlijkheid, ik kan, ik weet ook van oké he dat is fout of op dees moment moet ik het niet doen, ge kunt beter eh en ik weet dat allemaal, bijvoorbeeld als ge een minder sterke persoonlijkheid hebt bijvoorbeeld dan laat ge u zo hard meeslepen in het gedrag en in de handelingen van anderen dat ge zelf geen identiteit opbouwt. Alles wat ge dan zijt of doet, is dan eigenlijk gewoon *isomorfism, copy paste* van anderen, en daar schuilt het gevaar denk ik in, dat ge niet die sterke basis hebt en dat ge met cannabisgebruik, mensen dat spijbelen en niet naar het school gaan en al die dingen, da's fout weet je. ... want ge hebt mensen die euh beginnen smoren en – we zeggen dat – een plant worden. ... Zonder dat ge zegt, iedereen weet dat, die is *fucked up* van 't smoren, dat zeggen ze ook. ... En ook mensen die ... gewoon niet sterk staan in hun schoenen, daar schuilt het gevaar in dat cannabisgebruik hen ga overnemen, da geen deel meer wordt maar ... een verslaving ga worden en bepalend gaat worden voor de handelingen. Taisia (25).

Door hun eigen autonomie en zelfstandigheid te benadrukken en op een *verantwoordelijke* manier frequent cannabis te gebruiken, konden frequente gebruikers hun gebruik voor zichzelf plaatsen en verzoenen. Cannabis gebruiken was in zekere zin voor de frequente gebruiker een *nieuw normaal* geworden. Met behulp van neerwaartse sociale vergelijkingen konden frequente gebruikers dit nieuw normaal kracht bijzetten. Aangezien een verslaving met verlies aan autonomie en zelfstandigheid werd geassocieerd, gaven sommige frequente gebruikers het verslavende aan cannabis een nieuwe betekenis.

Cannabis werd in een tweede repertoire door frequente gebruikers vergeleken met alcohol en harddrugs. Alcohol werd daarbij aanzien als een sociaal aanvaardbare harddrug. Vergeleken met alcohol bleef een cannabisgebruiker dezelfde persoon als hij of zij *high* was, kon nog helder nadenken en kon ingrijpen als het fout ging. Door cannabis te vergelijken met iets anders wat men schadelijker en gevaarlijker voorstelde – in dit geval alcohol – kwam cannabis vrij onschuldig uit de vergelijking. Aangezien cannabis door anderen als drug werd aanzien, konden gebruikers ook het begrip *druggebruiker* een nieuwe invulling geven. Zo stelt Yannick hieronder dat eigenlijk iedereen een druggebruiker was, en dat het verslavende aan cannabis buiten proportie werd geblazen:

je gaat meer mensen vinden met problemen met alcoholgebruik dan met cannabisgebruik, alcohol staat ook hoger op de lijst van verslavende producten dat staat mee in de top vijf samen met suiker, vet, tabak en zo, terwijl cannabis op plaats zeven of achttien van de dertig dat er bestaan of dat erkend worden als drogerend, dus ik vind dat als je dagdagelijks zoals suiker eet wat ook eigenlijk een drug is want het is verslavend, de meeste mensen, iedereen pakt dagelijks wel drugs binnen maar heeft het vaak gewoon niet door. Dus ik vind dat het [verslavende aan cannabis] dan buiten proportie wordt geblazen ... een koek per dag is erger verslavend dan een joint per dag. Yannick (23).

Het verslavende karakter aan cannabis werd in dit repertoire geminimaliseerd door het te vergelijken met iets anders wat als veel verslavender werd voorgesteld. Dit maakte frequent cannabis gebruiken voor de persoon zelf leefbaarder en minder dissonant met morele overtuigingen van anderen. Vergeleken met andere drugs had cannabis volgens gebruikers veel voordelen: men kon het sporadisch eens proberen zonder dat daar verregaande verslavende risico's aan verbonden waren. Dat was anders dan bij heroïne, waarbij men bij één keer al verslaafd was, zo redeneert Yannick. Cannabis was volgens hem het *waterke* van de drugs:

Cannabis is het *waterke* van de drugs. ... de Cola Zero uit de Colaproductie, het is zo wat te vergelijken met het verslavende suikerelement is eruit gehaald maar de smaak blijft wel ietwat hetzelfde, het verandert wat maar om te zeggen: het verslavende wordt er meer uitgehaald want het is minder verslavend dan het effectieve huidige product. Dus ge kunt één spuit heroïne pakken en verslaafd geraken, je kunt een joint pakken en zeggen van ik doe het nooit meer, niets aan de hand. Yannick (23).

Door cannabis neerwaarts te vergelijken met alcohol en harddrugs konden gebruikers hun gebruik voor zichzelf opnieuw kaderen als normaal, aanvaardbaar en verantwoordelijk. Door hun gebruik opnieuw voor zichzelf te kaderen als normaal, was er echter een spanning ontstaan met anderen die deze herdefiniëring niet gemaakt hadden. Frequent cannabis gebruiken was daarom iets geworden waar men niet te koop mee liep. Het kon iets zijn waar men waarde aan hechtte, wat men graag en veel deed, maar wat men niet zomaar ging uitdragen en delen met anderen. Men presenteerde zich op zo'n manier naar anderen dat men kon blijven gebruiken zonder dat anderen argwanend werden. Dit werd ingewikkeld wanneer men cannabis wilde roken op straat of op het werk:

als ik bijvoorbeeld naar het werk ga en ik wil toch nog een paar *hitjes* [trekjes] doen, want op mijn werk [moet ik veel] hetzelfde doen de hele tijd dus da's echt leuk gewoon een beetje *stoned* naar mijn werk te gaan, en dan wil ik dat misschien op de fiets smoren, en elke keer ben ik zo van wat als iemand mij ziet of he ... Maar [op het werk] ik ben dan helemaal opgekleed ... ik ben hier kei chique aangekleed, mijn haar is net helemaal [opgemaakt] eh en dan moet ik nu efkes een joint gaan rollen, ja dat is he da's gewoon niet. Dus wat doe ik dan, ik ga naar het toilet ofzo eh, ik doe dat *behind closed doors*. Taisia (25).

De angst om betrapt of opgemerkt te worden met cannabis ging terug naar een angst om veroordeeld te worden door de ander. Hoewel cannabisgebruikers een uiterst duidelijk onderscheid maakten tussen cannabis en andere drugs, deden anderen die hen konden veroordelen dat niet. Men had angst dat anderen hen zouden zien als een drugsverslaafde, als een ziellose junkie die niets anders deed dan de hele dag drugs innemen. Men had angst om reputatie- of imagoschade te leiden, een job of een kot te verliezen. Dat kon bij frequente gebruikers het meeste tot conflicten leiden met ouders:

Dat is, kijk, zelfs voor mijn moeder ... cannabis da's heroïne gewoon he, daar moete gij, kijk, tegen mijn moeder moet ik daar niet over beginnen. Als die wist dat ik zo veel smoorde als ik smoor dan hadden wij zeker, dan dan hoop ik ook dat zij dat niet te weten komt want dan gaat die zo teleurgesteld zijn in mij. Want zij zegt ook van [naam] waarom heb je dat nodig? Waarom doe je zoiets? Da's toch niet nodig, da's voor zwakkelingen. He, je moet de wereld aanschouwen zoals die is, je moet niets nemen om dat *blurry* euh om om dat vaag te zien, je moet sterk in uw schoenen staan. Tasia (25).

De nadruk die frequente gebruikers legden op hun autonomie, authenticiteit en zelfstandigheid had ook te maken met het derde repertoire van *controle* en *discipline*. Frequente gebruikers wisten weliswaar dat zij veel gebruikten, maar zij hadden het onder controle. In dat opzicht was men niet verslaafd, stelde men, omdat iemand die verslaafd was geen controle meer had over zijn of haar gedrag met de substantie. Zo stelt Yannick hieronder dat hij weliswaar een cannabisgebruiker was omdat hij het gebruikte, maar dat het geen deel uitmaakte van wie hij was als persoon en dat hij perfect zou kunnen bestaan zonder. Moesten anderen zijn gebruik problematisch vinden, zou hij daar zeker naar luisteren en stoppen:

Yannick: Ik plaats mij als cannabisgebruiker, ik kom daar ook voor uit ik ben cannabisgebruiker, ik ga niet zeggen dat ik een cannabisverslaafde ben of een alcoholverslaafde. Ik ga niet zeggen dat ik echt een verslaving heb, andere mensen kunnen zeggen van wel, als andere mensen dat zeggen, ik wil daar naar luisteren ik wil die mening horen want da's het teken dat het toch ergens misgaat ... dus ik hou daarmee die controle daar echt wel bij want ik, ja ik apprecieer andere mensen hun mening en visie ook enorm en ik probeer zo tot de meest democratische manier te komen ... maar als iemand zegt van kijk het is te veel aan het worden dan heb ik liever dat dan dat ik zelf denk van er is niets aan de hand

Interviewer: Dus het is echt een deel van uw identiteit

Yannick: Het maakt niet een deel uit van wie ik ben. Omdat de persoon die ik ben komt niet door cannabisgebruik, de persoon die ik ben komt door alles wat ik heb meegemaakt in mijn leven. Het is niet omdat ik het gebruik dat het deel uitmaakt. Ik ben een gebruiker, maar het is niet een deel van mij. Het is niet eigen aan mijn zijn. Ik kan perfect bestaan zonder en er verandert niets in mijn leven. Yannick (23).

Kunnen stoppen wanneer men wil herkende Louis echter van vorig jaar toen hij buitensporig veel cannabis gebruikte. Men gebruikte veel, men vond het leuk en men kon stoppen, maar men deed dat voorlopig niet. Volgens Louis werd het echter problematisch als men cannabis gebruikte om te ontsnappen, en als er geen onderscheid meer was tussen productieve tijd en ontspanningstijd. Dit onderscheid had Louis dit jaar wel gemaakt, een zogenaamde *afspraak met zichzelf*:

Da's wat wij altijd zeiden, tegen mijn vrienden van wij smoren niet omdat wij verslaafd zijn, wij smoren omdat wij dat leuk vinden, en wij kunnen ook elke dag stoppen als wij willen maar we gaan het gewoon niet doen. Maar dan opeens merkt ge ge wilt een dag stoppen en ge kunt niet meer slapen. En dan gaat ge de dag erna nieuwe halen om nog meer en dan zijt ge heel veel tijd en geld kwijt. ... Maar de afspraak nu met mijzelf is ... maandag dinsdag woensdag raakt ge niets aan, tenzij misschien thuis als ge echt zin hebt in de avond eentje. En dan donderdag vrijdag zaterdag en zondag is het weekend. Donderdag en vrijdag doe ik alleen maar na vier uur met mijn vrienden, want die gaan altijd op de unief zitten ergens en doe ik dat met hun mee, ja en dan zaterdag en zondag is het gewoon twee dagen relaxen. Op zondag doe ik niets maar da's gewoon echt een geniet-dag voor mij. Op zaterdag in de namiddag kan ik beginnen als er een vriend mij stuurt om iets te gaan doen dan gaan we dat doen. Maar ik ben ook gewoon aan het proberen om van af te stappen is het "ik moet er eentje op mijzelf doen". Louis (20).

Ook al presenteerden frequente gebruikers zich autonomer of zelfstandiger vergeleken met anderen, bij sommigen zat schaamte en angst over hun gebruik. Hanteerde men het repertoire van discipline en zelfcontrole niet op de juiste manier – had men volgens eigen perceptie te weinig discipline of zelfcontrole – ging men eerder geneigd zijn om het eigen gebruik als problematisch aan te zien. Twee dagelijkse gebruikers problematiseerden hun gebruik als verslaafd. Gematigd gebruik was een belangrijke waarde of norm waaraan men zelfcontrole koppelde, en dat werd extra duidelijk wanneer men die norm overschreed, zo illustreert Finn tijdens zijn examenperiode:

Finn: Ja met de vorige examens heb ik dat [dagen aaneen smoren] gedaan, ik heb niets gedaan voor het school [studeren voor examens]. Elke dag dacht ik wel, vanaf dat de eerste was aangestoken dacht ik van da's nie goed he, maar dan dacht ik van morgen ga ik er wel aan beginnen en dan sta je op van ja ik heb wel zin in een jonko [joint] en ook gewoon omdat dat zo'n waas wordt de vorige dagen dan herinnert ge u echt niet helemaal zelf meer wat je hebt beloofd en ja dan kom je wat terug in de volgende dag en dan zijn er weken voorbij gegaan, ja. Finn (20).

Cannabis betekende in dit opzicht iets wat de persoon niet meer kon laten. Dit kon iets zijn waarvoor men zich schaamde: men is zoals hierboven omschreven geen goede student meer. Het was een deel van wie zij waren als persoon waar anderen een moreel oordeel over hadden, en dat kon spanning geven in relaties. Bij Finn kwam daardoor zijn liefdesrelatie onder druk te staan, en hield hij zijn dagelijkse gebruik voor zijn partner geheim. Ook als hij op zijn kot gebruikte, moest hij zijn gebruik angstvallig managen. Hieronder vertelt hij hoe hij een kat-en-muisspel speelde met de huisbaas van zijn kot, en op welke manier hij zijn dagelijkse gebruik managede:

Finn: [als ik alleen op kot rook] dan heb ik het probleem van de huisbaas, die af en toe, ja die komt ook gewoon onaangekondigd kamers binnen als die er moet zijn voor iets en dan ben ik ook paranoia, er zit een heel dikke spleet tussen mijn deur en ik plak dat dan af en als die aan komt kloppen dan stinkt de kamer helemaal [naar cannabis] en zo. ... ik doe beide ramen open en mijn ventilatortje aan, want anders circuleert die lucht niet als er gewoon een raam open is. ... Ja op dat vlak voel ik mij niet helemaal op mijn gemak natuurlijk omdat de huisbaas kan binnenkomen ook al ben ik er niet en dan liggen mijn spullen daar

Interviewer: Ligt dat dan zo verstopt uw voorraadge?

Finn: Ja het ligt wel ergens in een schuif ja en ik heb zo'n tube van spray die je zo van onder kunt losschroeven en dat heeft ook dat tikgeluidje als je daar mee schudt. Da's wel handig. Finn (20).

Hoewel het voor Finn een dagelijks ritueel was geworden, kon hij niet zomaar een joint opsteken. Als hij betrappt werd door zijn huisbaas kon hij zijn kot verliezen. Dat was voor hem echter volledig anders als hij naar een festival ging: daar kon hij wel zomaar een joint opsteken. Zijn angst om gepakt en veroordeeld te worden door anderen was dus voor een groot deel afhankelijk van de sociale omgeving waarin hij zich bevond. Welke anderen men rond zich had terwijl men gebruikte was in dit opzicht belangrijk om schaamtegevoelens te begrijpen. Men ging daarom ook niet zomaar een joint delen met onbekenden. Hoewel frequente gebruikers voornamelijk alleen *high* werden, bleef het sociale delen van cannabis relevant. Men deelde echter enkel cannabis met mensen die men kon vertrouwen, die op dezelfde golflengte zaten; mensen die volgens Louis de *stoner connection* hadden:

gewoon oppassen want er zijn ook gewoon veel mensen die daar graag van profiteren die dan ook soms een jointje smoren en die dan iemand zien dat een jointje aan het smoren is en direct erbij willen komen staan, en die mensen probeer ik weg te houden want dat zijn mensen, ja parasieten dat hoef ik niet dat kost geld voor iedereen he, maar ik deel het wel graag, hangt er gewoon af met wie. Vreemde mensen heb ik beseft dat ge kunt daarmee een joint delen, maar niet altijd, dat komt niet altijd goed uit, ge moet zien dat zij op dezelfde gedachtenlijn zitten en ge vindt dat vrij snel. Ik weet niet of dat een *stoner connection* is of zo dat mensen hebben, maar als ge weet dat die persoon te vertrouwen is dan gaat ge dat gewoon weten van het begin dat ge ze ziet. Louis (20).

Men herkende iets van zichzelf in de ander, en dat schiep een band van samenhang. Sommige frequente gebruikers waren actief op zoek naar anderen met een *stoner connection*; in dat opzicht waren zij op zoek naar gelijkgestemden. Hoewel frequente gebruikers voornamelijk alleen gebruikten, was het sociale aspect aan cannabis gebruiken wel iets wat hen terug naar buiten deed komen en mensen deed ontmoeten. Zo beschrijft Ella hieronder hoe ze dagelijks begon te gebruiken tijdens een depressieperiode, en hoe haar vriendin haar hielp terug naar buiten te gaan, samen te genieten en samen zijn:

Eerlijk gezegd smoor ik eigenlijk wel echt veel. Dagelijks, dus da's echt wel fameus veel. En da's ook zo begonnen toen dat ik 18 was euh [beschrijft traumatische gebeurtenis] ik heb het daar dan super moeilijk mee gehad en da's niet direct dan dat ik ben beginnen smoren dat was echt gewoon ja soms smoorde ik weleens maar toen ben ik dat echt beginnen te gebruiken om in slaap te vallen en uiteindelijk euhm ben ik dat ook overdag beginnen gebruiken en was het eigenlijk van, kijk voor mij zorgt dat ervoor dat ik naar buiten kom. Dat ik eigenlijk niet in mijn zetel blijf, want als je depressief zijn dan kan dat zijn dat de zon zo wat, die maakt zo alle, die is zo te gelukkig als je er echt onderdoor zit, dat had ik een tijd, dan dacht ik echt zo van ah die zon, ik bleef gewoon binnen omdat ik dat niet aankon, en op den duur ben ik gewoon beginnen smoren met een vriendin van mij en dan zei die van oké we gaan nu naar buiten, we gaan nu van de zon genieten en dat lukte ook. Dus ik weet niet, die drempel om naar buiten te gaan was precies lager dan dat ik gewoon nuchter zou zijn. Ella (20).

Het verhaal van Ella illustreert dat cannabis gebruiken voor frequente gebruikers nog een sociale meerwaarde kon hebben. Gebruikers hadden allen iets gemeenschappelijks wat ze met elkaar konden delen. In sociaal opzicht kon dit ook frequente gebruikers in staat stellen intenser met elkaar samen dingen te beleven. In dat opzicht was het sociale element aan cannabisgebruik bij frequente gebruikers niet verloren gegaan.

5 Discussie

Begrijpen welke betekenissen jongvolwassenen toeschrijven aan hun cannabisgebruik is cruciaal, aangezien een substantieel deel van jongeren met cannabis in aanraking komt tijdens de adolescentie terwijl zij hun identiteit een vastere vorm geven (Blevins et al., 2018). De vraag naar betekenisgeving aan cannabisgebruik lijkt echter ondergesneeuwd te zijn in studies over problematisch substantiegebruik. Op basis van diepte-interviews met occasionele en frequente gebruikers verkende dit onderzoek betekenisgevingen aan cannabisgebruik, en hoe cannabis gebruiken gerelateerd was aan het zelf van de persoon. Dit onderzoek illustreert in geen geval een homogeen perspectief van *de* cannabiservaring of *de* cannabisgebruiker, maar heeft als doel bestaande inzichten rond cannabisgebruik verder te ontwikkelen.

Dit onderzoek maakte een expliciet onderscheid tussen occasioneel (maandelijks, wekelijks) en frequent (meerdere keren per week, dagelijks) gebruik, aangezien er een duidelijk verschil was in betekenisgeving aan cannabisgebruik. Deze betekenisgeving kwam bij gebruikers tijdens de eerste keer cannabis tot stand, wat hieronder als eerste wordt bediscussieerd. Daarna volgt de discussie over de resultaten van de occasionele gebruikers en de frequente gebruikers. Hierna volgen implicaties van deze studie, beperkingen en suggesties voor toekomstig onderzoek.

Deze studie verklaart betekenissen die cannabisgebruikers toeschrijven aan hun gebruik vanuit het sociale wat tot leven kwam rond het gebruiken van de drug. Het was niet het effect van de drug op zich, maar veel eerder de gebruikers zelf die in voortdurende sociale interacties met elkaar hun eigen gebruik, het gebruik van anderen, en het sociale leven wat zich ontpopte tijdens het samen *high*-zijn zingaven. De beginnende cannabisgebruiker nam, geïnspireerd door het symbolisch interactionisme, de rol van de andere cannabisgebruiker op; de eerste keren met wisselend succes. Samen construeerden gebruikers betekenissen op een interactieve manier, waarbij deze aangeleerd of opnieuw geactualiseerd werden. Gaandeweg leerde de beginnende gebruiker de relevante betekenissen van de individuele en de sociale beleving van de drug zich eigen maken.

Dit onderzoek toont hoezeer cannabis gebruiken in essentie een sociaal gebeuren was. De beginnende gebruiker moest zich een geheel van sociale interactienormen eigen maken. Deze bevindingen bouwen verder op de notie van een *cannabiscultuur* (Sandberg, 2013), waarin gebruikers een coherente set aan overtuigingen over de positieve effecten van cannabis in stand hielden (Holm et al., 2014). Dit kan verklaren waarom gebruikers in dit onderzoek zo'n grote nadruk legden op de context van de eerste keer: namelijk met de *juiste* mensen, in een *gecontroleerde omgeving*, waar *exclusief* cannabis gebruikt werd.

Uit dit onderzoek blijkt dat de eerste keer cannabis gebruiken essentieel is in het begrijpen van hoe betekenissen rond cannabisgebruik tot stand komen. Tijdens het initiatieritueel leerde de leek via sociale interacties niet enkel aan hoe hij of zij cannabis met mate moest gebruiken: via anderen leerde de leek dat het sociale gebeuren van het *high*-zijn iets aangenaams was. Het werk van Becker (1953) is in dit opzicht nog steeds actueel. Door in een cirkel te staan – door de leek te omringen en letterlijk mee op te nemen in de groep – verzekerde de groep dat de leek succesvol mee opging in de roes van de groep en zich de juiste betekenissen toe-eigende. Lukte dit niet, ging de leek *slecht* en ging hij of zij er ook geen aangename betekenis aan overhouden.

De link met de sociologie van Durkheim is opmerkelijk. Op zichzelf was de gebruiker – althans de eerste keren – vrij hulpeloos, maar kwam men samen en deelde men met behulp van rituele voorschriften cannabis, bewoog men zich samen in een toestand van *effervescence*: in bruisende opwindning werden individuen even opgetild uit hun geïsoleerde toestand en smolten samen tot een collectief (Weyns, 2014). Cannabis gebruiken was voor occasionele gebruikers een groepsfeit: het stelde de groep in staat om intens in het sociale op te gaan. Dit rituele handelen onderhield discipline, bracht gebruikers samen, en gaf hen een gevoel van samenhang (Sandberg, 2013). Het ritueel dwingt volgens Radcliffe-Brown de leek om de opgelegde rituele verplichtingen nauwgezet en foutloos uit te voeren (Homans, 1941): door te hameren op de *juiste* manier van cannabis gebruiken ging de ongeruste leek zich sterker emotioneel binden aan de *juiste* betekenissen die hij of zij ontleende aan andere gebruikers.

De resultaten van dit onderzoek liggen in lijn met de bevindingen van Zimmerman en Wieder (1977). Men deelde met eenieder die aanwezig was, men mocht zo *stoned* worden als men verkoos en vooral: samen cannabis gebruiken impliceerde verdere sociale interactie, ook met nieuwe mensen die mee cannabis gebruikten. Hierin bevestigt dit onderzoek gedeeltelijk de bevindingen van Van Damme et al. (2018) omtrent cannabisgebruik als een “sociaal-faciliterende handeling om makkelijker in contact te treden met nieuwe kennissen en vrienden en zich makkelijker te integreren in nieuwe peergroepen” (2018, p. 102). Deze studie brengt hier echter een belangrijke nuance in aan: cannabisgebruikers gingen enkel delen als dat in een vertrouwde context gebeurde, onder gelijkgestemden of mensen met een zogenaamde *stoner connection*. Dit impliceert dat cannabis gebruiken niet zomaar iets is wat vooral onder *peers* gebeurt, maar onder *gelijkgestemden*. Dat cannabis een soort sociaal glijmiddel is waarmee men makkelijk nieuwe vrienden kan maken lijkt op basis van dit onderzoek te simplistisch geformuleerd.

Het belang van gebruiken onder gelijkgestemden is begrijpelijk aangezien cannabis illegaal is in België. Dit onderzoek bevestigt het belang van cannabisgebruik als iets wat gebruikers zelf moesten managen (Hathaway, 2004) en rechtvaardigen (Sandberg, 2012). Men gebruikte in een vertrouwde omgeving (Hammersley et al., 2001) en onder personen die het gebruik goedkeurden (Buckner, 2013). In dit onderzoek was cannabisgebruik iets wat zich in de woorden van Goffman (1959) *back stage* voltrok. In deze context vond betekenisoverdracht van cannabisgebruik plaats.

Dit onderzoek ging ook na welke betekenissen cannabisgebruik kreeg toegeschreven wanneer gebruikers verder in groep of alleen gebruikten. Occasionele gebruikers beleefden haast uitsluitend zoals Decorte et al. (2003) het omschrijven een *sociale high*; frequente gebruikers ervaarden voornamelijk een *solohigh*. Gebruikers in dit onderzoek deden dit in de context van hun vrije tijd; occasionele gebruikers deden dat enkel wanneer er een duidelijke gelegenheid was met vrienden. Cannabis had bij occasionele gebruikers enkel een aangename betekenis in het samenzijn met vrienden: in de lijn van Decorte et al. (2003) trad men samen even uit het sociale keurslijf van werk en alledaagse verplichtingen, waarin men genoot van een bepaalde vrijheid van handelen en communiceren.

Dit onderzoek legt de nadruk op hoe cannabis geen doel op zich was maar een *middel* dat occasionele gebruikers aanwendden om intenser samen dingen te beleven. Dit onderzoek bevestigt de bevindingen van Parker et al. (2002) dat gebruikers in eerste instantie niet *high* wilden worden als doel op zich: respondenten in dit onderzoek lieten cannabis als het ware zijn werk doen om samen maximaal op te gaan in het samen ontspannende activiteiten doen. In deze extase was cannabis een middel wat een intens samenzijn met de groep faciliteerde. Belangrijk om hierbij op te merken is dat cannabisgebruik in principe evengoed dysfunctioneel kan zijn in het groepsgebeuren, maar daar werd op basis van dit onderzoek geen verdere informatie over gevonden.

Voor occasionele gebruikers hoefde er geen speciale betekenis aan cannabis vast te hangen; net zoals samen alcohol drinken faciliteerde het een lossere sfeer waarin dingen bespreekbaarder waren. Cannabis gebruiken betekende hier een bewuste keuze: men gebruikte enkel als men daar zin in had. Occasionele gebruikers schaamden zich niet voor hun gebruik; zij konden hun leven als student probleemloos combineren met hun cannabisgebruik. Dit bevestigt de bevindingen van Highet (2003): het occasioneel cannabisgebruik was in geen geval bepalend voor wie zij waren als persoon. Dit is in dit onderzoek mee te verklaren door de relatief grote autonomie en exploratie (Arnett, 2000) waarin studenten zich bevonden: men gebruikte samen in de vrije tijd zonder zich al te veel zorgen te hoeven maken omtrent de sociale verplichtingen van een werkend leven.

Was voor occasionele gebruikers cannabisgebruik een duidelijk groepsfeit, zo was voor frequente gebruikers cannabis veel eerder een intiem persoonlijk feit: een soort *guilty pleasure*. Het oorspronkelijke sociale gebeuren had een plekje gekregen in het dagelijks leven: het was veelal een afgezonderd rustmoment van *me-time* geworden. Men ervaarde de soleroes vooral op een mentaal niveau: men deed allerlei ontspannende, soms ook productieve activiteiten die een *chiller* karakter kregen toegeschreven. Hoe men zich voelde was bij sommige frequente cannabisgebruikers iets maakbaars geworden: men kon het aanwenden om met emoties en de dingen des levens om te gaan. Cannabis was in dat geval een emotieregelaar geworden, wat gebruikers konden aanwenden om hun emoties te *managen* (Hochschild, 1979).

Hoewel het volgens sommige gebruikers hielp tegen stress, was frequent cannabisgebruik veeleer een strategie geworden om met stress om te gaan. Gebruikte men cannabis om stress of angsten *weg te smoren*, was dit altijd tijdelijk, aangezien het afhankelijk was van of men onder invloed was. Ontspanning was hierbij iets precairs en paradoxaals geworden: men gebruikte het om zich even *terug* goed te voelen en *terug* te ontspannen. Dit impliceert dat er achter frequent cannabis gebruiken om te ontspannen een complexere dynamiek verscholen zit. Dat frequent cannabis gebruiken ontspannen betekent, is om die reden te voorbarig gesteld.

Resultaten van dit onderzoek tonen dat als de frequentie van cannabisgebruik stijgt, dat het belang van morele regulering (Hathaway, 2004; Shiner & Winstock, 2015) en rechtvaardiging (Sandberg, 2012) toeneemt. Dit onderzoek illustreert hoe frequente gebruikers zich repertoires aanmaten van zelfcontrole en discipline, waarin hun autonomie en zelfstandigheid centraal stond. Met behulp van mentaal *grenswerk* (Nippert-Eng, 2002) kan men dit als volgt interpreteren: gebruikers hanteerden strategieën, principes en praktijken om culturele categorieën te creëren, te onderhouden of aan te passen. Hierbij namen frequente gebruikers met behulp van neerwaartse sociale vergelijkingen symbolisch afstand van problematische gebruikers. Dit onderzoek illustreert dat cannabisgebruikers worstelden met waardigheid en zich zoals in de studie van Purser (2009) afzetten tegen de vorming van een collectieve identiteit. Met behulp van symbolisch grenswerk construeerden cannabisgebruikers een zogenaamd *superieur zelf* (Sherman, 2005), waarmee zij hun gebruik voor zichzelf konden plaatsen als aanvaardbaar, normaal (Askew, 2016), verantwoordelijk en gecontroleerd (Dahl, 2015; Lau et al., 2015).

Frequente gebruikers die zich meester hadden gemaakt van deze repertoires hadden hun gebruik *onder controle*. Zij benadrukten met klem dat zij in staat waren hun leven als student zonder al te grote problemen te combineren met hun frequent cannabisgebruik. Volledig analoog aan de bevindingen van Sandberg (2012) en Peretti-Watel (2003) illustreren de resultaten van dit onderzoek repertoires waarin frequente gebruikers cannabis *neutraliseren*. Gebruikers trokken symbolische grenzen tussen deviante druggebruikers en zichzelf: in dit onderzoek werd cannabis vergeleken met harddrugs en excessief alcoholgebruik, wat men veel schadelijker, gevaarlijker en verslavender voorstelde. Cannabis voorstellen als onschuldig en geneeskrachtig sluit daarbij aan bij de waarden van een cannabiscultuur (Sandberg, 2013). De frequente gebruiker vertrouwde op zijn of haar eigen vermogen om het risico van cannabis gebruiken onder controle te hebben (Peretti-Watel, 2003).

Door op een kundige manier gebruik te maken van deze repertoires konden frequente gebruikers hun cannabisgebruik laten passen in hun zelfconcept. Dit vroeg blijvende en actieve morele regulering en rechtvaardiging (Hathaway et al., 2011; Sandberg, 2012; Shiner & Winstock, 2015). Het gebruik van die repertoires is volgens deze onderzoekers een reactie op stigma, en een poging om dat stigma om te buigen. Hoewel deze onderzoeken helpen de bevindingen van deze studie te kaderen, gaan deze studies onvoldoende in op de implicaties van deze herdefiniëringen. Wanneer frequente cannabisgebruikers voor zichzelf cannabis opnieuw kaderden als een nieuw normaal, botste dit onvermijdelijk met overtuigingen van anderen. Dit kon frequente gebruikers angst bezorgen.

Dit onderzoek toont dat frequente gebruikers angst hadden dat anderen niet dezelfde betekenissen gaven aan cannabis. Dat gaf het meeste conflicten met ouders (Kosterman et al., 2016): zij vielen terug op morele overtuigingen over drugs in het algemeen als slecht en verslavend. Hoewel cannabisgebruikers een uiterst duidelijke symbolische grens trokken tussen cannabis en andere drugs, deden anderen die hen konden veroordelen dat niet. Hadden die anderen een bepaalde autoriteit, liep men het risico een bepaald imago, vertrouwensband, of verworven recht te verliezen (Hathaway, 2004). Dit zette frequente cannabisgebruikers onder druk: wat het paradoxale ontspannen door cannabis te gebruiken verder illustreert.

Bij twee frequente gebruikers paste cannabis niet succesvol in het zelfconcept: volgens eigen perceptie lukte het niet om repertoires van controle en zelfdiscipline zich genoeg eigen te maken. In dat geval was de persoon geen succesvolle cannabisgebruiker: hij of zij zag het frequent gebruik als iets problematisch, iets waarvoor hij of zij zich schaamde. Men gaf toe dat men verslaafd was aan cannabis, omdat men het niet onder controle had. Men probeerde zich te conformeren aan een geïnternaliseerde norm van matiging, en die voelde aan als een morele verplichting. Als men zich hier niet aan kon houden, strafte men zichzelf met schaamte en zelfafwijzing. Deze pijnlijke gevoelens kon men *wegsmoren* zodat ze even niet zo prominent meer aanwezig leken. Dit kon bij sommige frequente gebruikers leiden tot een aaneenschakeling van het ene naar het andere moment waarop men *high* was.

De relatie tussen psychische problemen en frequent cannabisgebruik is moeilijk te verklaren op basis van dit onderzoek. Deze studie toont wel in de lijn met Anderson en Mott (1998) en Decorte et al. (2013) dat gebruikers die overmatig cannabis gebruikten reeds geconfronteerd waren met persoonlijke en psychische problemen *voordat* ze begonnen met frequent cannabis gebruiken. Bij sommige respondenten uit deze studie was cannabis niet zozeer de oorzaak maar veeleer een katalysator van al bestaande psychische en sociale problemen.

Het macro-sociologisch concept *normalisering* (Parker et al., 1998) voegt weinig toe in de verklaring van de resultaten van dit onderzoek. Hoewel cannabis gebruiken iets was wat gebruikers frequent deden en met behulp van repertoires voor zichzelf kaderden als normaal, betekende dat in geen geval dat anderen dat normaal en aanvaardbaar achtten. Dit onderzoek gaat mee in de argumentatie van Shiner en Newburn (1997) wat betreft de verwarring tussen normaliteit en frequentie in de wetenschappelijke discussie rond normalisering. Hierin stemt dit onderzoek in met de bevindingen van Sandberg (2013), waarbij het concept *normalisering* volgens de onderzoeker faalt om cannabisgebruik op een adequate manier te verklaren. Dit onderzoek bevestigt dat het concept *normalisering* meer complexe nuanceringen vereist dan dat het cannabisgebruik helpt te verhelderen. De nadruk die de normaliseringsthese legt op stijgende gebruikscijfers benadrukken volgens Hammersley et al. (2001) veel eerder het tekortschieten van het deviantie-paradigma waarmee cannabis werd verklaard.

Resultaten van dit onderzoek onderstrepen het belang dat onderzoek omtrent cannabisgebruik loskomt van het deviantie-paradigma (Hammersley et al., 2001). Cannabisgebruik zien als probleemgedrag valt in dit onderzoek niet te rijmen met de realiteit van de typische cannabisgebruiker (Decorte et al., 2013). De normalisering van cannabis benaderen vanuit het deviantie-paradigma heeft maatschappelijke gevolgen, aangezien het volgens Erickson en Hathaway (2010) brandstof kan zijn voor morele paniek omtrent illegale drugs, en een *war on drugs* kan rechtvaardigen. Dit leidt in België volgens Decorte et al. (2013) tot een paradoxaal repressief beleid wat faalt grip te krijgen op het fenomeen en wat weinig of geen aandacht heeft voor de “onderliggende persoonlijke en maatschappelijke voedingsbodem van problematisch druggebruik” (2013, p. 3). Dit duwt volgens Paoli et al. (2018) cannabis verder in de criminele sfeer, wat cannabisgebruik gevaarlijker maakt voor de volksgezondheid.

Wat betreft beperkingen heeft dit onderzoek zich enkel gericht op hoe individuele gebruikers op microniveau betekenis toeschrijven aan hun gebruik in voortdurende sociale interacties met anderen. Vervolgonderzoek kan zich toespitsen op mesoniveau; tijdens observaties werd een complex netwerk duidelijk van jeugdwerkersorganisaties met elk hun eigen visie en strategieën om jongeren die cannabis gebruikten te benaderen. Zo had de organisatie Samen op Straat een uitgesproken visie op en strategie voor dit fenomeen, toegespitst op jongeren met een migratieachtergrond. Via een sociaalruimtelijk perspectief waren er complexe handelingen en interacties zichtbaar, wat vormgaf aan een ingewikkelde context waarin cannabis al dan niet gebruikt kon worden. Vervolgonderzoek kan cannabisgebruik in deze sociaalruimtelijke context verder uitkristalliseren.

Het sample van dit onderzoek bevatte bereidwillige jonge twintigers die hoofdzakelijk een opleiding hoger onderwijs aan het volgen waren (13 van de 15). Dit heeft de resultaten aanzienlijk vormgegeven, in die zin dat het voornamelijk ging over hoe hoger opgeleide jongvolwassenen betekenis gaven aan hun cannabisgebruik. Het perspectief van jongeren zonder hogere opleiding is daarbij nauwelijks aan bod gekomen. Vervolgonderzoek kan ook het perspectief van deze jongeren toelichten, alsook die van minderjarige jongeren in een context van het middelbaar onderwijs. Aangezien jongeren meestal op deze leeftijd voor het eerst in aanraking komen met cannabis (Botvin, 2001), is het essentieel dat vervolgonderzoek dit verder opvolgt en blijft duiden.

Daarnaast bevatte het sample van dit onderzoek voornamelijk mannelijke respondenten (11 van de 15). Het verband tussen vrouwelijke gender(identiteit) en cannabisgebruik werd in dit onderzoek niet verder uitgewerkt. Hoewel cannabis gebruiken iets is wat voornamelijk mannen doen (Van Damme et al., 2018), is er recent wel aandacht gegaan naar vrouwelijke cannabisgebruikers (Dahl & Sandberg, 2015; Haines, Johnson, Carter, & Arora, 2009), gekaderd binnen het *doing gender* perspectief (West & Zimmerman, 1987). Vervolgonderzoek kan zich verder focussen op vrouwelijke cannabisgebruikers en op welke manieren dit past in hun (gender)identiteit.

In dit onderzoek lag de focus op de ervaringen zoals individuele cannabisgebruikers die zelf omschreven, en heeft de macro-sociologische context grotendeels onderbelicht. De wetenschappelijke beleidsdiscussie rond legalisering²³ van cannabis is in dit onderzoek niet aan bod gekomen. Daarbij is in deze studie onvoldoende aandacht kunnen gaan naar een sociale netwerkanalyse waarbinnen cannabisgebruikers zich begaven om te gebruiken en om aan cannabis te geraken. Verder onderzoek kan zich toespitsen op hoe cannabisgebruik is ingebed in verschillende sociale netwerken van vrienden en kennissen.

Dit onderzoek heeft het onderscheid in verschillende soorten cannabis grotendeels genegeerd. Dit onderzoek erkent dat elke joint een verschillende soort cannabis kon bevatten, met andere combinaties van THC- en CBD-gehalten en andere verhoudingen met tabak. Daarnaast werd het verband tussen sigaretten roken en cannabis gebruiken in dit onderzoek genegeerd. Vervolgonderzoek kan zich in de lijn van Amos, Wiltshire, Bostock, Haw, en McNeill (2004) en Hightet (2003) hier verder op toespitsen.

Het *gebruiken* van cannabis als focus nemen betekent dat dit onderzoek geen aandacht gaf aan het volledige proces van het kweken, het geheel van de cannabishandel, en het distribueren van cannabis. Wat betreft distributie ging de helft van de frequente gebruikers regelmatig interacties aan met *dealers of fixers*, waar een wereld tot leven kwam van bepaalde codes en gedragsregels. In alle interviews werd cannabis halen uit Nederland benoemd als de veilige optie met gegarandeerde kwaliteit, wat dynamieken aan het licht bracht wat betreft cannabishandel op transnationaal niveau. Vervolgonderzoek kan deze onderzoekpistes verder uitwerken.

²³ Zie: Paoli et al. (2018) voor een actuele evaluatie op Belgisch niveau.

Dit onderzoek is het concept *verslaving* grotendeels uit de weg gegaan. De discussie in welke mate een persoon verslaafd was aan cannabis had weinig toegevoegde waarde in het illustreren van betekenissen die gebruikers toeschreven aan hun gebruik. Het was namelijk de bedoeling om los te komen van een deel van de wetenschappelijke literatuur die cannabis onderzocht vanuit een problematisch vertrekpunt. Het verslavende risico aan cannabisgebruik werd in dit onderzoek erkend, maar werd niet aangewend als referentiekader om individuele betekenisgeving te verklaren. Verder onderzoek kan ingaan op het proces van hoe problematische gebruikers proberen te stoppen met cannabis (Liebregts et al., 2015) en zich een niet-verslaafde identiteit aanmeten (McIntosh & McKeganey, 2000).

6 Conclusie

Sociale interacties spelen een sleutelrol in het begrijpen van betekenissen die cannabisgebruikers aan hun gebruik toeschrijven. Betekenis en zingeving van cannabisgebruik ontstonden niet rechtstreeks door de effecten van de drug zelf, maar kwamen pas tot leven in het sociale wat zich afspeelde rond het gebruik van de drug. Voor occasionele gebruikers kreeg cannabis enkel een aangename betekenis in sociale gelegenheden met vrienden, en was in geen geval bepalend voor wie zij waren als persoon. Frequente gebruikers hanteerden repertoires van controle en discipline, en deden aan actief symbolisch grenswerk om zich te distantiëren van problematische druggebruikers. Hiermee probeerden zij hun frequent cannabisgebruik te verzoenen met wie zij waren als persoon. Lukte het frequente gebruikers onvoldoende om geïnternaliseerde sociale controlemechanismen na te leven, gingen zij hun gebruik eerder zien als problematisch.

Deze studie stelde het primaat van het effect van cannabis in vraag, door het perspectief te laten zien van de gebruiker die in voortdurende sociale interacties zijn of haar gebruik zin gaf. Toekomstig onderzoek maakt zich best los van het deviantie-paradigma om cannabisgebruik te vatten, en kan verder uitzoeken welke relevante betekenissen gebruikers zich toe-eigenen. Verder onderzoek is nodig om op te volgen welke betekenissen jongeren toeschrijven en zingeven aan cannabis, in een context waarin cannabis gewoon aanwezig is maar wel illegaal blijft. Cannabisgebruik is en blijft vanwege het veelvoorkomende karakter en de noodzaak tot actieve rechtvaardiging een veelzijdige maar ook dubbelzinnige bron voor identiteitsonderzoek. Dit onderzoek is slechts één perspectief op deze kwestie. Verder onderzoek is nodig om dit veranderende fenomeen verder op te volgen en te begrijpen.

7 Dankwoord

Mijn grootste dank gaat uit naar Jamal van Samen op Straat. Zijn warmte en enthousiasme zijn bijzonder aanstekelijk geweest. Ik wil hem langs deze weg nogmaals bedanken voor al onze ontmoetingen, gesprekken en samenzijn op straten, pleintjes, clubhuizen, vergaderlokalen en kantoren in Borgerhout en Antwerpen Noord. Bedankt voor het vertrouwen, bedankt om mijn verlegen persoonlijkheid overal mee naar toe te slepen en mij voor te stellen aan jongeren en jeugdwerkers. Bedankt om mij elke keer opnieuw fel uit mijn comfortzone te lokken. Het is een verruimend anderhalf jaar geweest. De manier waarop je met jongeren werkt zal mij altijd bijblijven. Zonder je hartelijkheid was deze thesis nooit tot stand gekomen.

Een warme dank aan Samen op Straat om mij in vertrouwen te nemen. Dit heeft veel betekend voor mij. Bedankt Ali, Ilias, Yassine, Jaouad en Ahmed. Ik heb mateloos veel respect voor het werk dat jullie doen.

Graag wil ik mijn promotor bedanken voor zijn constructieve feedback en opvolging. Bedankt ook aan de medestudenten van Masterproefseminarie die uitstekende feedback gegeven hebben in het proces van dit schrijven.

Een warme dank aan alle respondenten uit dit onderzoek. Het is niet evident geweest om hierover te praten. Bedankt voor het vertrouwen.

Bedankt aan de vriendelijke mensen van Melbourne Coffee om mijn enigszins sociaal aanvaardbare koffieverslaving in stand te houden.

Ook hartelijk bedankt aan deze mensen:

Thomas S., Imane, Ana, Aaron, Albert, Dominique, Jean, Danny, Lies, Maria, Christophe, Jonas, Britt, Thomas V., Harmen, Gert, Ken en Hassna van Zomaar een Dak, Adam, Laura en Noah van het Conservatorium Antwerpen, en de hartelijke mensen in de context van hun professionele leven: Hans (Formaat), Margot (J100), Filip (JES) en Tamara (Samenlevingsopbouw Antwerpen Stad).

8 Appendix

8.1 Informed consent

GEÏNFORMEERDE TOESTEMMING

Geachte deelnemer,

U wordt uitgenodigd om deel te nemen aan een onderzoek over cannabisgebruik bij jongeren. Binnen dit onderzoek verzamelt de student van de Universiteit Antwerpen informatie over de rol die cannabis speelt bij de identiteitsvorming bij jongeren. U neemt geheel **vrijwillig** deel aan deze studie en u hebt het recht te weigeren eraan deel te nemen.

Uw identiteit en uw deelname aan deze studie wordt **strikt vertrouwelijk** behandeld. U zult niet bij naam of op een andere herkenbare wijze geïdentificeerd worden in resultaten in verband met deze studie.

Dit interview zal opgenomen worden om het uittypen te vergemakkelijken. Als u dit liever niet wenst, mag u dat gerust vragen. De verzamelde informatie zal elektronisch verwerkt en geanalyseerd worden om de resultaten van deze studie te bepalen. U hebt het recht te vragen welke gegevens er over u zijn verzameld in het kader van de studie en wat de bedoeling ervan is. U hebt ook het recht om te vragen u inzage in uw persoonlijke informatie te verlenen en er eventueel de nodige verbeteringen in te laten aanbrengen. Het uiteindelijke resultaat wordt in mei 2019 gefinaliseerd en kan aan u bezorgd worden als u dit wenst.

Mocht u nog vragen hebben over dit onderzoek mag u deze altijd nu of achteraf stellen. U kan mij ook altijd contacteren via mail op hans.jonker@student.uantwerpen.be of via +32493760292. Indien u meent schade te hebben opgelopen gerelateerd aan het onderzoek of indien u vragen heeft over het onderzoek of uw rechten als studiedeelnemer, nu of tijdens of na uw deelname, dan kan u contact opnemen met de promotor van dit onderzoek, Professor Gert Verschraegen (gert.verschraegen@uantwerpen.be).

Met dit toestemmingsformulier vragen we de expliciete toestemming om het verzamelde materiaal te gebruiken voor dit onderzoek. Hiervoor vragen we uw **naam** en uw **handtekening** voor toestemming.

Alvast hartelijk dank voor uw deelname,

Prof. Dr. Gert Verschraegen
Hans Jonker

8.2 Vragenlijst²⁴

Openingsvragen: introductie en drop-off

[Ik stel mezelf kort even voor en overhandig de *informed consent*. Ik leg het doel van het onderzoek uit en ik vraag of de respondent nog vragen heeft. Start interview.]

Bedankt dat je hier tijd voor wil vrijmaken. Ik wil je vragen jezelf kort even voor te stellen.

- Leeftijd
- Studie
 - o Hoger onderwijs
 - o Middelbaar onderwijs
- Beroepsbezigheid
- Eventueel hobby's

Inleidingsvragen

- Optie A: Normaliseringstechniek:

In Europa zien we dat steeds meer jongeren wiet gebruiken. Het blijkt steeds normaler te worden om wiet te roken. Je zou bijna zeggen, iedereen rookt weleens wiet of kent wel iemand die al wiet gerookt heeft.

 - o Wat denk jij daar over?
 - o Waarom denk jij dat jongeren meer wiet roken dan vroeger?
 - o Gebruik jij weleens?
- Optie B: Direct:
 - o Ik had begrepen dat je zelf weleens wiet rookt. Hoe vaak gebruik je zelf?

Transitievragen

Hoe was je eerste keer wiet roken?

- Context
- Verderzetting gebruik

Sleutelvragen

Hoe ervaar je wiet roken?

Wat betekent dat voor jou?

In welke omgeving doe je dat?

Rook je eerder alleen of in groep?

²⁴ Deze vragenlijst bevat essentiële hoofdvragen die minstens behandeld werden. Het doorvragen en het stellen van bijvragen was afhankelijk van het verloop van het gesprek, en was steeds gebaseerd op deze hoofdvragen.

- Wanneer wel, in welke contexten
 - o Vrienden?
 - o Uitgaan?
 - o Partner?
- Wanneer niet, in welke contexten
 - o Examens?
 - o Werk?
 - o Partner?

Hoe kom je aan je wiet?

Ervaar je soms schaamte als je wiet rookt?

Heb je ooit willen minderen of stoppen?

Heb je weleens een slechte *high* gehad?

Met wie kan je praten over wiet roken? Met wie kan je er niet over praten?

Weten je ouders dat je wiet rookt?

Weet je wat de regels zijn in België wat betreft cannabis?

Wat vind je van het feit dat cannabis illegaal is?

Hoe zou je alcohol vergelijken met wiet?

Hoe zou je wiet vergelijken met andere harddrugs?

Heb je ervaringen met andere drugs?

Soms wordt cannabis weleens omschreven als een gateway drug. Wat denk jij daarover?

Zie jij jezelf als een cannabisgebruiker? Waarom wel? Waarom niet?

Zie jij jezelf als een druggebruiker? Waarom wel? Waarom niet?

Zie jij jezelf als een verslaafde? Waarom wel? Waarom niet?

Hoe denk je dat andere cannabisgebruikers hun gebruik goedpraten?

Denk je dat je een sterke persoonlijkheid nodig hebt om wiet te gebruiken?

Afsluitende vraag

Wat is je meest fijne ervaring met cannabis?

Besluitende vragen en afronding

Dan zijn we aan het einde gekomen van dit interview.

Zijn we nog belangrijke dingen vergeten in deze discussie?

Heb je nog tips voor mijn onderzoek?

Ken je nog mensen die ik zou kunnen interviewen?

Dan wil ik je hartelijk bedanken voor dit interview.

9 Bibliografie

- Amos, A., Wiltshire, S., Bostock, Y., Haw, S., & McNeill, A. (2004). 'You can't go without a fag you need it for your hash' - A qualitative exploration of smoking, cannabis and young people. *Addiction*, *99*(1), 77-81. doi:10.1111/j.1360-0443.2004.00531.x
- Anderson, T., & Mott, J. (1998). Drug-Related Identity Change: Theoretical Development and Empirical Assessment. *Journal of Drug Issues*, *28*(2), 299-329. doi:10.1177/002204269802800203
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood - A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, *55*(5), 469-480. doi:10.1037/0003-066x.55.5.469
- Askew, R. (2016). Functional fun: Legitimising adult recreational drug use. *International Journal of Drug Policy*, *36*, 112-119. doi:10.1016/j.drugpo.2016.04.018
- Beck, U. (1992). *Risc Society: Towards a New Modernity* (M. Ritter, Vert.). Londen: Sage Publications.
- Becker, H. (1953). Becoming a marihuana user. *American Journal of Sociology*, *59*(3), 235-242.
- Becker, H. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. Berkeley: The Free Press.
- Belhassen, Y., Santos, C. A., & Uriely, N. (2007). Cannabis usage in tourism: A sociological perspective. *Leisure Studies*, *26*(3), 303-319. doi:10.1080/02614360600834958
- Bell, R., Pavis, S., Cunningham-Burley, S., & Amos, M. (1998). Young Men's Use of Cannabis: exploring changes in meaning and context over time. *Drugs: Education Prevention and Policy*, *5*(2), 141-155. doi:10.3109/09687639809006680
- Berten, H., Cardoen, D., Brondeel, R., & Vettenburg, N. (2012). Alcohol and cannabis use among adolescents in Flemish secondary school in Brussels: effects of type of education. *Bmc Public Health*, *12*, 215. doi:10.1186/1471-2458-12-215
- Blevins, C. E., Abrantes, A. M., Anderson, B. J., Caviness, C. M., Herman, D. S., & Stein, M. D. (2018). Identity as a cannabis user is related to problematic patterns of consumption among emerging adults. *Addictive Behaviours*, *79*, 138-143. doi:10.1016/j.addbeh.2017.12.021
- Blumer, H. (1986). *Symbolic interactionism: Perspective and Method*. Los Angeles: University of California Press.
- Botvin, G. J. (2001). Substance Abuse in Adolescents, Prevention of. In N. J. Smelser & P. B. Baltes (Eds.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (pp. 15255-15259): Elsevier.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods* (4 ed.): Oxford University Press.
- Buckner, J. D. (2013). College Cannabis Use: The Unique Roles of Social Norms, Motives, and Expectancies. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, *74*(5), 720-726. doi:10.15288/jsad.2013.74.720
- Dahl, S. L. (2015). Remaining a user while cutting down: The relationship between cannabis use and identity. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, *22*(3), 175-184. doi:10.3109/09687637.2014.920765
- Dahl, S. L., & Heggen, K. (2014). Negotiating Identities: Patterns of Self-presentations among Socially Integrated Cannabis Users. *Young*, *22*(4), 381-398. doi:10.1177/1103308814548106

- Dahl, S. L., & Sandberg, S. (2015). Female Cannabis Users and New Masculinities: The Gendering of Cannabis Use. *Sociology-the Journal of the British Sociological Association*, 49(4), 696-711. doi:10.1177/0038038514547896
- De Kock, C., Schamp, J., Hauspie, B., Sacco, M., Decorte, T., Vanderplasschen, W., . . . Jacobs, I. (2016). Middel- en verslavingszorggebruik bij personen met een migratieachtergrond (PADUMI). Geraadpleegd van http://www.belspo.be/belspo/fedra/DR/DR69_Samenvatting.pdf
- Decorte, T. (2007). Characteristics of the cannabis market in Belgium *Drugs in society: European perspectives* (pp. 28-38). Site Academia.
- Decorte, T. (2015). Cannabis social clubs in Belgium: organizational strengths and weaknesses, and threats to the model. *International Journal of Drug Policy*, 26(2), 122-130. doi:10.1016/j.drugpo.2014.07.016
- Decorte, T., De Grauwe, P., & Tytgat, J. (2013). Cannabis: bis? Pleidooi voor een kritische evaluatie van het Belgische cannabisbeleid. Geraadpleegd van <https://biblio.ugent.be/publication/4242322/file/4242323>
- Decorte, T., Muys, M., & Slock, S. (2003). *Cannabis in Vlaanderen: Patronen van cannabisgebruik bij ervaren gebruikers*. Leuven: Acco.
- Duan, L., Chou, C.-P., Andreeva, V. A., & Pentz, M. A. (2008). Trajectories of Peer Social Influences as Long-term Predictors of Drug Use from Early Through Late Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 38(3), 454-465. doi:10.1007/s10964-008-9310-y
- Duff, C. (2003). Drugs and Youth Cultures: Is Australia Experiencing the 'Normalization' of Adolescent Drug Use? *Journal of Youth Studies*, 6(4), 433-447. doi:10.1080/1367626032000162131
- EMCDDA. (2018a). *Belgium Drug Report 2018*. Geraadpleegd van EMCDDA website: <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/8885/belgium-cdr-2018-with-numbers.pdf>
- EMCDDA. (2018b). *Cannabis legislation in Europe: An overview*. Geraadpleegd van EMCDDA website: <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/4135/TD0217210ENN.pdf/>
- EMCDDA. (2018c). *European Drug Report*. Geraadpleegd van EMCDDA website: <http://www.emcdda.europa.eu/publications/edr/trends-developments/2018>
- Erickson, P. G., & Hathaway, A. D. (2010). Normalization and harm reduction: Research avenues and policy agendas. *International Journal of Drug Policy*, 21(2), 137-139.
- Fletcher, A., Bonell, C., Sorhaindo, A., & Rhodes, T. (2009). Cannabis use and 'safe' identities in an inner-city school risk environment. *International Journal of Drug Policy*, 20(3), 244-250.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*: Polity Press.
- Gisle, L., & Demarest, S. (2013). *Gezondheidsenquête 2013. Rapport 2: Gezondheidsgedrag en leefstijl. Samenvatting van de onderzoeksresultaten*. Geraadpleegd van Sciensano website: https://his.wiv-isp.be/nl/Gedeelde%20%20documenten/summ_LS_NL_2013.pdf
- Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research* (Vol. 3). New York: Aldine Publishing Company.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday Anchor.

- Haines, R. J., Johnson, J. L., Carter, C. I., & Arora, K. (2009). "I couldn't say, I'm not a girl" - Adolescents talk about gender and marijuana use. *Social Science and Medicine*, *68*(11), 2029-2036. doi:10.1016/j.socscimed.2009.03.003
- Hammersley, R., Jenkins, R., & Reid, M. (2001). Cannabis use and social identity. *Addiction Research & Theory*, *9*(2), 133-150. doi:10.3109/16066350109141745
- Hardin, R. (2001). Identity: Social. In N. J. Smelser & P. B. Baltes (Eds.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (pp. 7166-7170): Elsevier.
- Hathaway, A. D. (2004). Cannabis users' informal rules for managing stigma and risk. *Deviant Behavior*, *25*(6), 559-577. doi:10.1080/01639620490484095
- Hathaway, A. D., Comeau, N. C., & Erickson, P. G. (2011). Cannabis normalization and stigma: Contemporary practices of moral regulation. *Criminology & Criminal Justice*, *11*(5), 451-469. doi:10.1177/1748895811415345
- Hathaway, A. D., Mostaghim, A., Erickson, P. G., Kolar, K., & Osborne, G. (2018). "It's Really No Big Deal": The Role of Social Supply Networks in Normalizing Use of Cannabis by Students at Canadian Universities. *Deviant Behavior*, *39*(12), 1672-1680. doi:10.1080/01639625.2017.1411047
- Highet, G. (2003). *Cannabis and young people's lives: exploring meaning and social context*. (Doctor of Philosophy (PhD)), University of Edinburgh, Edinburgh.
- Hochschild, A. R. (1979). Emotion work, feeling rules, and social structure. *American Journal of Sociology*, *85*(3), 551-575.
- Holm, S., Sandberg, S., Kolind, T., & Hesse, M. (2014). The importance of cannabis culture in young adult cannabis use. *Journal of Substance Use*, *19*(3), 251-256. doi:10.3109/14659891.2013.790493
- Homans, G. C. (1941). Anxiety and Ritual: The Theories of Malinowski and Radcliffe-Brown. *American Anthropologist*, *43*(2), 164-172.
- Hunt, G., Moloney, M., & Evans, K. (2011). "How Asian am I?": Asian American youth cultures, drug use, and ethnic identity construction. *Youth & Society*, *43*(1), 274-304. doi:10.1177/0044118X10364044
- Jarvinen, M., & Ravn, S. (2011). From recreational to regular drug use: qualitative interviews with young clubbers. *Sociology of Health and Illness*, *33*(4), 554-569. doi:10.1111/j.1467-9566.2010.01303.x
- Jenkins, R. (2014). *Social identity* (3 ed.). London & New York: Routledge.
- Jeugdwerking JACO. (2019). Geraadpleegd van <https://www.ies.be/pagina.php?id=JACO>
- Kelly, B. C., & Vuolo, M. (2018). Trajectories of marijuana use and the transition to adulthood. *Soc Sci Res*, *73*, 175-188. doi:10.1016/j.ssresearch.2018.03.006
- Korf, D. J., Kleemans, E., Decorte, T., & Boekhout van Solinge, T. (2006). Drugs en drugshandel in Nederland en België. *Tijdschrift voor Criminologie*, *48*(2), 115-130.
- Kosterman, R., Bailey, J. A., Guttmanova, K., Jones, T. M., Eisenberg, N., Hill, K. G., & Hawkins, J. D. (2016). Marijuana Legalization and Parents' Attitudes, Use, and Parenting in Washington State. *Journal of Adolescent Health*, *59*(4), 450-456. doi:10.1016/j.jadohealth.2016.07.004
- Lau, N., Sales, P., Averill, S., Murphy, F., Sato, S. O., & Murphy, S. (2015). Responsible and controlled use: Older cannabis users and harm reduction. *Drug Policy*, *26*(8), 709-718. doi:10.1016/j.drugpo.2015.03.008

- Liebrechts, N., van der Pol, P., de Graaf, R., van Laar, M., van den Brink, W., & Korf, D. J. (2015). Persistence and desistance in heavy cannabis use: the role of identity, agency, and life events. *Journal of Youth Studies*, 18(5), 617-633. doi:10.1080/13676261.2014.992320
- McIntosh, J., & McKeganey, N. (2000). Addicts' narratives of recovery from drug use: constructing a non-addict identity. *Social Science & Medicine*, 50(10), 1501-1510. doi:10.1016/S0277-9536(99)00409-8
- Möhle, M., van der Pol, P., van Goor, M., & Goossens, F. (2018). *Strategische Verkenning Cannabispreventie: Denkrichtingen om (probleematisch) cannabisgebruik door jongeren te voorkomen*. Geraadpleegd van Rijksoverheid Nederland site: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/06/29/rapport-strategische-verkenning-cannabispreventie>
- Mostaghim, A., & Hathaway, A. D. (2013). Identity Formation, Marijuana and "The Self": A Study of Cannabis Normalization among University Students. *Front Psychiatry*, 4(160), 160. doi:10.3389/fpsy.2013.00160
- Nippert-Eng, C. E. (2002). Boundary Work: Sculpting Home and Work *Cultural Sociology* (pp. 79-87): Blackwell Publishers.
- Paoli, L., Decorte, T., Kersten, L., Coutteel, E., De Grauwe, P., Panzavolta, M., . . . Verstraete, C. (2018). *Tijd voor een nieuw Belgisch cannabisbeleid? Evaluaties, opties en aanbevelingen*. Geraadpleegd van KU Leuven website: https://www.kuleuven.be/metaforum/docs/pdf/wg_43_n.pdf
- Parker, H., Aldridge, J., & Measham, F. (1998). *Illegal leisure: The normalization of adolescent recreational drug use*: Psychology Press.
- Parker, H., Williams, L., & Aldridge, J. (2002). The Normalization of 'Sensible' Recreational Drug Use. *Sociology*, 36(4), 941-964. doi:10.1177/003803850203600408
- Pearson, M. R., Liese, B. S., & Dvorak, R. D. (2017). College student marijuana involvement: Perceptions, use, and consequences across 11 college campuses. *Addictive Behaviors*, 66, 83-89. doi:10.1016/j.addbeh.2016.10.019
- Pedersen, W. (2009). Cannabis Use: Subcultural Opposition or Social Marginality? A Population-Based Longitudinal Study. *Acta Sociologica*, 52(2), 135-148. doi:10.1177/0001699309104001
- Peretti-Watel, P. (2003). How Does One Become a Cannabis Smoker? A Quantitative Approach. *Revue Francaise De Sociologie*, 44, 3-27. doi:10.2307/3323244
- Purser, G. (2009). The dignity of job-seeking men: Boundary work among immigrant day laborers. *Journal of Contemporary Ethnography*, 38(1), 117-139.
- Sandberg, S. (2012). Is cannabis use normalized, celebrated or neutralized? Analysing talk as action. *Addiction Research & Theory*, 20(5), 372-381. doi:10.3109/16066359.2011.638147
- Sandberg, S. (2013). Cannabis culture: A stable subculture in a changing world. *Criminology & Criminal Justice*, 13(1), 63-79. doi:10.1177/1748895812445620
- Sherman, R. (2005). Producing the superior self: Strategic comparison and symbolic boundaries among luxury hotel workers. *Ethnography*, 6(2), 131-158.
- Shiner, M., & Newburn, T. (1997). Definitely, maybe not? The normalisation of recreational drug use amongst young people. *Sociology*, 31(3), 511-529.

- Shiner, M., & Winstock, A. (2015). Drug use and social control: The negotiation of moral ambivalence. *Social Science & Medicine*, 138, 248-256. doi:10.1016/j.socscimed.2015.06.017
- Swidler, A. (1986). Culture in Action: Symbols and strategies. *American sociological review*, 51(2), 273-286. doi:10.2307/2095521
- UNODC. (2018). *World Drug Report*. Geraadpleegd van UNODC website: <https://www.unodc.org/wdr2018/>
- Van Damme, J., Thienpondt, A., Rosiers, J., De Bruyn, S., Soye, V., Sisk, M., . . . Deforche, B. (2018). *In Hogere Sferen? Een onderzoek naar het middelengebruik bij Vlaamse studenten*. Geraadpleegd van VAD website: <http://www.vad.be/assets/in-hogere-sferen-volume-4-een-onderzoek-naar-het-middelengebruik-bij-vlaamse-studenten>
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender & Society*, 1(2), 125-151. doi:10.1177/0891243287001002002
- Weyns, W. (2014). *Klassieke Sociologen en hun Erfenis*. Leuven: LannooCampus.
- Whyte, W. F. (1955). *Street Corner Society. The Social Structure of an Italian Slum*: University of Chicago Press.
- Wilson, H., Bryant, J., Holt, M., & Treloar, C. (2010). Normalisation of recreational drug use among young people: Evidence about accessibility, use and contact with other drug users. *Health Sociology Review*, 19(2), 164-175. doi:10.5172/hesr.2010.19.2.164
- Zimmerman, D. H., & Wieder, D. L. (1977). You Cant Help But Get Stoned Notes on the Social Organization of Marijuana Smoking. *Social Problems*, 25(2), 198-207.